

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет бізнесу і права
Кафедра готельно-ресторанного та туристичного бізнесу

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ВИДІВ
ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студент II курсу 261М групи
спеціальності: 242 Туризм і рекреація
освітньо-професійної програми
«Туризм»

Новіков Єгор Андрійович

Керівник: к.і.н., доцент Макієнко О.А.

Рецензент: Данів О. А., директор
ТА "Novel Travel"

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ВИДІВ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.....	8
1.1. Сутність, класифікація та особливості екстремального туризму.....	8
1.2. Інноваційні тенденції розвитку екстремального туризму у світі та в Україні.....	11
1.3. Фактори формування попиту та ризики у сфері екстремального туризму.....	16
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ВИДІВ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ.....	26
2.1. Туристично-рекреаційний потенціал Південного регіону України...	26
2.2. Аналіз сучасного стану екстремального туризму в регіоні....	31
2.3. SWOT-аналіз конкурентних переваг та обмежень розвитку екстремального туризму на Півдні України.....	42
2.4. Розробка інноваційного туристичного продукту «Extreme South Ukraine».....	47
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ВИДІВ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ.....	58
3.1. Перспективи розвитку інноваційних форм екстремального туризму в умовах відновлення регіону.....	58
3.2. Рекомендації щодо удосконалення управління, маркетингу та кадрового забезпечення екстремального туризму.....	62
3.3. Стратегічна модель сталого розвитку інноваційного екстремального туризму на Півдні України.....	70
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний туризм характеризується зростанням попиту на активні, нестандартні та емоційно насичені форми відпочинку, серед яких особливе місце займає екстремальний туризм. Його розвиток обумовлений потребою сучасної людини у пригодах, самореалізації та отриманні нових емоційних вражень, а інноваційні підходи у створенні туристичних продуктів стають ключовим чинником підвищення конкурентоспроможності регіонів, залучення інвестицій та формування унікального туристичного бренду.

Південний регіон України має значний природний, рекреаційний та культурний потенціал для розвитку екстремального туризму, проте нинішній стан галузі характеризується обмеженими інноваційними ініціативами, недостатньо розвиненою інфраструктурою та низьким рівнем організаційної та маркетингової підтримки. Дослідження стану та перспектив інноваційного екстремального туризму дозволяє системно оцінити конкурентні переваги та ризики, розробити ефективні стратегії розвитку та туристичні продукти, що сприятимуть економічному зростанню регіону, підвищенню його туристичної привабливості та формуванню сталого туристичного середовища.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика розвитку інноваційних видів екстремального туризму є предметом активних наукових дискусій у працях зарубіжних дослідників, зокрема Д. Міллера[34], Р. Фіндлі[20], С. Бекера[13], П. Стюарта[44] та Х. Гудмана[21]. Вони розглядають екстремальний туризм як особливу форму активного відпочинку, що поєднує фізичні та психологічні ризики, потребує інноваційних підходів до безпеки, організації та маркетингу, а також впливає на розвиток туристичних дестинацій та локальних економік. Значну увагу зарубіжні вчені приділяють класифікації видів екстремального туризму, аналізу

глобальних тенденцій, використанню цифрових технологій для залучення туристів та створенню унікальних туристичних продуктів.

Серед вітчизняних науковців значний внесок у вивчення екстремального туризму та його інноваційних аспектів зробили В. Бондаренко[1], О. Козлов[5], І. Пащенко[9], Л. Романенко[10] та С. Шевченко[12]. Їхні дослідження зосереджені на вивченні туристичного потенціалу регіонів України, аналізі ризиків та факторів попиту на екстремальні види туризму, розробці концепцій інноваційних туристичних продуктів та стратегіях розвитку туристичної інфраструктури. Значна частина робіт також присвячена оцінці соціально-економічного впливу розвитку екстремального туризму та можливостей інтеграції сучасних технологій у туристичну сферу.

Неоднорідність наукових підходів, багатовимірність трактувань сутності екстремального туризму та інноваційних стратегій його розвитку, а також наявність дискусійних питань щодо оптимальних моделей управління, маркетингу та забезпечення безпеки туристів зумовлюють вибір теми, мети та завдань цієї магістерської роботи. Це визначає необхідність комплексного дослідження стану та перспектив розвитку інноваційних видів екстремального туризму на Півдні України з урахуванням місцевого туристичного потенціалу, конкурентних переваг та ризиків.

Метою роботи є комплексне дослідження стану та перспектив розвитку інноваційних видів екстремального туризму на Півдні України, оцінка їх економічного, соціального та рекреаційного потенціалу, а також розроблення пропозицій щодо створення інноваційного туристичного продукту та стратегій його впровадження.

Досягнення мети передбачає формування та вирішення наступних наукових і практичних **завдань**:

- розкрити теоретичні основи екстремального туризму, визначити його сутність, класифікацію та особливості розвитку;

- проаналізувати світові та вітчизняні інноваційні тенденції в екстремальному туризмі, дослідити фактори попиту та основні ризики галузі;
- оцінити туристично-рекреаційний потенціал Південного регіону України та визначити сучасний стан розвитку екстремального туризму на його території;
- провести SWOT-аналіз конкурентних переваг і обмежень розвитку інноваційних видів екстремального туризму у регіоні;
- розробити концепцію інноваційного туристичного продукту «Extreme South Ukraine» та обґрунтувати його перспективи впровадження;
- сформулювати рекомендації щодо удосконалення управління, маркетингу та кадрового забезпечення екстремального туризму, оцінити очікуваний соціальний та економічний ефект від їх реалізації.

Об’єктом дослідження є розвиток інноваційних видів екстремального туризму та управління туристичною діяльністю в Південному регіоні України.

Предметом дослідження є стан, перспективи та інноваційні підходи до формування екстремальних туристичних продуктів, оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону, конкурентних переваг і ризиків, а також стратегій розвитку інноваційного екстремального туризму на Півдні України.

Методи дослідження. Під час роботи було застосовано загальні методи дослідження, такі як: діалектичний метод пізнання, методи індукції та дедукції, методи аналізу та синтезу, наукова абстракція, прогнозування. Також було застосовано наступні специфічні методи аналізу:

- порівняльний аналіз зарубіжних і вітчизняних підходів до розвитку екстремального туризму та інноваційних туристичних продуктів;
- статистичні методи для оцінки туристично-рекреаційного потенціалу та попиту на інноваційні види екстремального туризму;
- SWOT-аналіз для визначення конкурентних переваг та обмежень регіону;
- експертні оцінки для розробки пропозицій щодо інноваційних туристичних продуктів та стратегій їх впровадження;
- моделювання та прогнозування економічного, соціального та туристичного ефекту від реалізації інноваційних проектів у сфері екстремального туризму.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в системному обґрунтуванні теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо розвитку інноваційних видів екстремального туризму на Півдні України. Основні наукові результати полягають у наступному:

- уточнено сутність і класифікацію екстремального туризму, а також визначено особливості інноваційних туристичних продуктів у контексті їх впливу на конкурентоспроможність регіону;
- здійснено комплексний аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Південного регіону України та сучасного стану розвитку екстремального туризму, визначено ключові фактори попиту, ризики та обмеження розвитку;
- запропоновано авторську концепцію інноваційного туристичного продукту «Extreme South Ukraine» та рекомендації щодо управління, маркетингу і кадрового забезпечення інноваційного екстремального туризму, що сприяє підвищенню туристичної привабливості регіону, економічного ефекту та соціальної залученості місцевого населення.

Практичне значення результатів дослідження полягає у формуванні теоретично обґрунтованих і практично застосовних рекомендацій щодо розвитку інноваційних видів екстремального туризму на Півдні України, підвищення привабливості туристичних продуктів та ефективності управління туристичною діяльністю регіону.

Впровадження окремих результатів дослідження дозволить туристичним компаніям, органам місцевого самоврядування та організаціям туристичної сфери ефективніше використовувати туристично-рекреаційний потенціал регіону, розробляти інноваційні туристичні продукти, адаптовані до потреб споживачів, та підвищувати конкурентоспроможність туристичних дестинацій.

Рекомендації, запропоновані в рамках дослідження, можуть бути використані для удосконалення управлінських практик, маркетингового просування інноваційних видів екстремального туризму, оптимізації взаємодії між учасниками туристичної сфери та стратегічного планування розвитку регіонального туризму. Завдяки комплексному аналізу туристичного потенціалу, факторів попиту та ризиків, результати дослідження надають практично обґрунтовану інформаційну базу для прийняття рішень і забезпечення сталого розвитку туристичної індустрії на Півдні України.

Апробація результатів роботи. Результати кваліфікаційної роботи апробовані на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні пріоритети розвитку економіки, менеджменту, сфери обслуговування та права в умовах інтеграційних процесів» (м. Івано-Франківськ, 13-14 листопада 2025 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 83 с., основний зміст викладено на 79 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ВИДІВ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність, класифікація та особливості екстремального туризму

У сучасній туристичній науці поняття екстремального туризму розглядається як багатогранне соціально-економічне явище, що поєднує елементи пригодницької діяльності, спорту, рекреації та психологічного самовдосконалення особистості. Популярність цього виду туризму зростає під впливом глобальних тенденцій урбанізації, інформаційної насиченості та потреби людини у сильних враженнях і відчутті ризику.

У науковій літературі існує низка підходів до трактування сутності екстремального туризму. Так, І. В. Зорін [4] визначає його як вид активного туризму, пов'язаний з перебуванням людини в екстремальних природних умовах або з участю у заходах, що мають підвищений рівень ризику. На думку Л. І. Дядечко [3], екстремальний туризм – це діяльність, спрямована на подолання фізичних або психологічних труднощів, що потребує спеціальної підготовки та оснащення. Зарубіжні дослідники, зокрема В. Pomfret [38], підкреслюють психологічний аспект, розглядаючи екстремальний туризм як пошук емоційного задоволення через ризик і відчуття небезпеки.

Таким чином, у систематизованому вигляді наукові підходи до визначення екстремального туризму наведено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Порівняння підходів до визначення поняття «екстремальний туризм»

Автор / Джерело	Сутність визначення	Акцент у трактуванні
І. В. Зорін (2020)	Екстремальний туризм – туризм із підвищеним ризиком у природному середовищі	Природно-кліматичний чинник

Л. І. Дядечко (2018)	Екстремальний туризм – подолання фізичних труднощів, потреба у спеціальній підготовці	Фізіологічний аспект
В. Pomfret (2012)	Екстремальний туризм – емоційна взаємодія людини з ризиком	Психологічна мотивація
К. Buckley (2018)	Екстремальний туризм – комерційна форма пригодницької діяльності з елементами ризику	Економічний аспект

Джерело: сформовано автором за даними [3, 4, 38]

Отже, екстремальний туризм можна визначити як організовану туристичну діяльність, пов'язану з участю у заходах підвищеного ризику, що забезпечує емоційне та фізичне самовираження туриста в умовах контрольованого екстриму.

Незважаючи на спільність деяких характеристик, екстремальний туризм має низку відмінних рис порівняно з іншими активними видами. Так, пригодницький туризм передбачає новизну вражень, але не завжди пов'язаний із ризиком для життя; спортивний туризм базується на змаганні й нормативних правилах; активний туризм – це будь-який туризм із фізичним навантаженням (похід, велотуризм тощо). Екстремальний же відрізняється високим ступенем ризику, необхідністю спеціальної підготовки та психологічною готовністю до непередбачуваних ситуацій.

Психологічні мотиви є визначальними у виборі екстремального відпочинку. За результатами досліджень М. Ewert та J. Gilbertson [18], основними мотивами участі у таких подорожах є прагнення:

- отримати дозу адреналіну;
- перевірити власні можливості;
- подолати страх і досягти самоствердження;
- відчувти свободу та втечу від рутини.

Екстремальний туризм часто сприймається як форма самореалізації, що сприяє розвитку впевненості, комунікативності та психологічної стійкості особистості. На рисунку 1.1 зображено структуру мотивацій екстремального туриста.

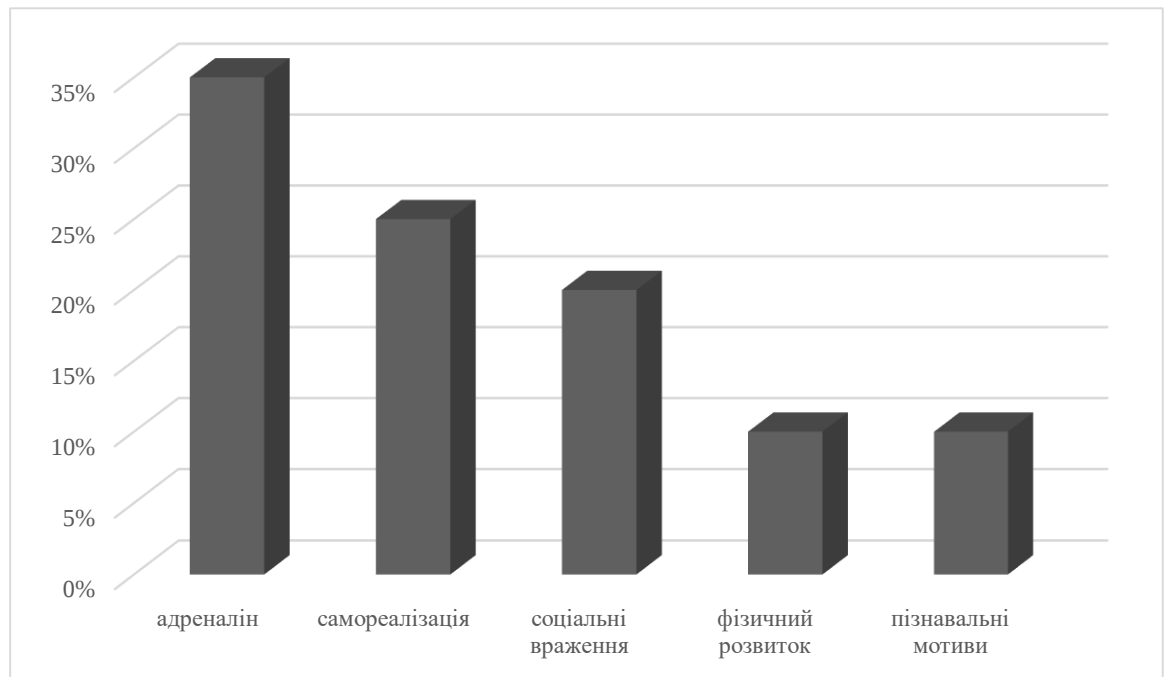

Рисунок 1.1. Мотиваційна структура учасників екстремального туризму

Джерело: сформовано автором за даними [3, 4, 18,38]

Рисунок ілюструє мотиваційну структуру учасників екстремального туризму. Найбільшу частку займає потреба в адреналіні (35%), що свідчить про прагнення туристів до гострих відчуттів і сильних емоційних переживань. На другому місці – мотив самореалізації (25%), який відображає бажання випробувати власні можливості та досягти особистих цілей. Соціальні враження становлять 20%, що підкреслює значення спілкування та колективного досвіду. Фізичний розвиток і пізнавальні мотиви мають меншу вагу (по 10%), вказуючи на прагнення покращувати фізичну форму та здобувати нові знання про навколишнє середовище. Загалом, діаграма демонструє, що екстремальний туризм поєднує емоційні, соціальні та особистісні потреби учасників.

Екстремальний туризм має виразний соціокультурний вимір. Він сприяє формуванню нових субкультур, стилів життя (outdoor culture), впливає на моду, музику, рекламні тренди. Участь в екстремальних турах стає елементом ідентичності молоді та символом активної життєвої позиції. Крім того, екстремальний туризм стимулює розвиток

інфраструктури та креативних індустрій: створення екстрим-парків, фестивалів, спеціалізованих медіа та брендів екіпірування.

Екстремальний туризм виконує важливу роль у просуванні туристичного потенціалу територій. Регіони з розвиненими природними умовами (гори, узбережжя, річкові долини) можуть формувати позитивний імідж через унікальні екстремальні атракції – роуп-джампінг, дайвінг, каякінг, джип-сафари тощо. Зокрема, Південь України (Одещина, Миколаївщина, Херсонщина) має значний потенціал для розвитку морських і повітряних екстремальних видів туризму, що може стати чинником підвищення конкурентоспроможності регіону на туристичному ринку.

Отже, екстремальний туризм є складним багатовимірним феноменом, що поєднує ризик, емоційне збудження та соціальну взаємодію. Його сутність визначається не лише через фізичні навантаження чи небезпеку, а передусім через мотивацію самореалізації та пошуку нових вражень. Як елемент туристичної галузі, екстремальний туризм виступає потужним інструментом брендингу територій і розвитку внутрішнього туризму, формуючи імідж сучасного, активного та відкритого до інновацій регіону.

1.2. Інноваційні тенденції розвитку екстремального туризму у світі та в Україні

Сучасний екстремальний туризм швидко розвивається завдяки появі нових видів активностей та інноваційних технологій. Це робить подорожі більш динамічними, безпечними та доступними для різних категорій туристів.

Тому, світові інновації у екстремальному туризмі спрямовані на поєднання гострих відчуттів, безпеки та технологічного супроводу, що

дозволяє розширювати аудиторію туристів та підвищувати рівень комфорту й ефективності організації подорожей. Наступним етапом розгляду є аналіз тенденцій безпеки та страхових інструментів, які стають невід'ємною частиною сучасного екстремального туризму.

Нові види екстремальних активностей:

- роуп-джампінг та бейсджампінг – стрибки з висоти з мотузками або парашутами, що вимагають високої фізичної та психологічної підготовки;
- підводні експедиції – дайвінг у глибоких водах, дослідження затонулих кораблів або підводних печер;
- VR-екстрим та симулятори – віртуальні пригоди, що відтворюють екстремальні умови (стрибки з парашутом, катання на скелях), але без реальної небезпеки;
- екстремальні квести та пригодницькі маршрути – комбінують спортивні випробування, орієнтування та інтелектуальні завдання.

Використання технологій:

- дрони для зйомки – дозволяють відслідковувати маршрут, фіксувати небезпечні зони та створювати відео високої якості;
- VR/AR-тури – інтерактивні симуляції, що допомагають туристам ознайомитися з маршрутом перед поїздкою або пережити екстремальні ситуації у віртуальному середовищі;
- GPS та смарт-пристрої – навігація, контроль фізичного стану учасників, відстеження ризиків і сигналізація про надзвичайні ситуації.

Інноваційні підходи до організації турів:

- модульні маршрути – гнучкі програми, що дозволяють туристам обирати рівень складності та тривалість маршруту;
- комбіновані тури – поєднання екстремального туризму з екологічними або освітніми активностями (наприклад, сплав + вивчення флори і фауни річки, походи з навчальними квестами);

– цифрові платформи для бронювання та контролю – застосунки, які забезпечують безпечну реєстрацію учасників, спостереження за прогресом та надання рекомендацій під час туру [1].

Сучасний екстремальний туризм характеризується високим рівнем ризику, що зумовлює постійну потребу у розвитку стандартів безпеки та спеціалізованих страхових продуктів. У світовій практиці формується комплексний підхід до управління ризиками, який включає підготовку інструкторів, використання сертифікованого обладнання, впровадження цифрових систем контролю та моніторингу. Наприклад, у роуп-джампінгу та бейсджампінгу застосовуються спеціальні датчики та GPS-трекери, які дозволяють відстежувати точку стрибка, швидкість падіння та стан учасника, що значно знижує ризик травматизму.

Разом із розвитком стандартів безпеки спостерігається і активне впровадження страхових продуктів, орієнтованих на екстремальних туристів. Сучасні страхові компанії пропонують пакети, які покривають травми під час підводних експедицій, гірських сходжень, спусків на лижах та інших високоризикових активностей. Страхові умови часто включають додаткові послуги, такі як евакуація з важкодоступних районів, медичний супровід та психологічну підтримку після інцидентів.

Екстремальний туризм розвивається нерівномірно в різних регіонах світу. Лідерами в цьому сегменті є країни з природними умовами, що сприяють активностям високого ризику:

- Нова Зеландія – бейсджампінг, роуп-джампінг, каякінг;
- Швейцарія та Австрія – гірські сходження, лижний фрірайд, парапланеризм;
- Норвегія – морські експедиції, скелелазіння, фьордовий туризм;
- Канада та США – альпінізм, сплави по гірських річках, екстремальні велопоходи.

Сегментація туристів показує, що кожна група має специфічні потреби та очікування:

- молодь (18 – 30 років) – шукає гострі відчуття, готова до ризику, цінує інноваційні формати (VR-екстрим, екстремальні квести);
- корпоративні групи – орієнтовані на командоутворення, безпеку та організовану структуру активностей;
- сім'ї – обирають менш ризикові форми екстремального туризму, поєднуючи активності з оздоровленням та рекреацією [3].

Таким чином, розвиток екстремального туризму супроводжується одночасним підвищенням стандартів безпеки та появою спеціалізованих страхових продуктів, а також чіткою сегментацією туристів за віком, мотивацією та рівнем ризику. Інтеграція технологій моніторингу, стандартизація страхових послуг і адаптація пропозицій під різні цільові аудиторії дозволяють створити більш безпечне та комфортне середовище для екстремальних мандрівників.

У контексті Півдня України потенціал екстремальних видів туризму реалізується у водних та комбінованих активностях: дайвінг у Чорному та Азовському морях, кайтсерфінг, джип-тури степами Херсонщини, гірські веломаршрути на окремих підвищеннях.

Сучасний екстремальний туризм активно інтегрує екологічні та соціальні підходи, що сприяють сталому розвитку галузі:

- еко-екстремальний туризм – передбачає мінімізацію негативного впливу на природу, збереження біорізноманіття та використання низькоінтенсивних технологій. Приклади: кемпінги з нульовим викидом, використання сонячних батарей, біорозкладних матеріалів, організовані маршрути з обмеженим доступом для збереження природних екосистем.
- Соціально-відповідальний туризм – орієнтований на залучення місцевих громад, створення робочих місць та підтримку культурних ініціатив. Екстремальні тури можуть включати екскурсії з

локальними гідами, участь у традиційних ремеслах або волонтерських проектах у туристичних регіонах.

Такий підхід дозволяє зменшити екологічне навантаження та одночасно створює соціальні та економічні вигоди для місцевих громад.

Впровадження екологічних та соціальних інновацій стає важливим чинником конкурентоспроможності туристичних регіонів і одночасно підвищує рівень безпеки та привабливості екстремальних турів.

Екстремальний туризм в Україні розвивається як перспективна, але ще формуюча галузь туристичної індустрії. Популярні види активностей орієнтовані на природні ресурси країни та включають:

- гірські та скельні види спорту: альпінізм у Карпатах, скелелазіння, парашутизм;
- водні активності: рафтинг і каякінг на гірських річках (Дністер, Черемош), дайвінг у Чорному морі;
- повітряні та висотні активності: роуп-джампінг, бейсджампінг, стрибки з парашутом;
- моторизовані та комбіновані тури: джип-тури, квадроцикли, велосипедні маршрути в Карпатах та степових регіонах Півдня України [1].

Порівняння з міжнародними тенденціями показує, що Україна активно запроваджує базові інновації, проте ще потребує розвитку у кількох напрямках:

- обмежене страхове покриття для дійсно високоризикових видів спорту у порівнянні з Європою та Новою Зеландією;
- недостатньо розвинені VR/AR технології у підготовці туристів;
- відсутність комплексної системи управління ризиками на рівні регіональних туристичних кластерів, що обмежує масштабування екстремальних активностей.

Отже, світовий екстремальний туризм активно розвивається завдяки інноваціям у безпеці, VR/AR-підготовці, дронах і сертифікованому спорядженні, а також через еко- та соціально-відповідальні практики. В Україні ці тенденції поступово впроваджуються через сертифіковані маршрути, страхові продукти для ризикових активностей та нові формати підготовки туристів, проте ще потребує розширення технологічної бази та інтеграції комплексного управління ризиками для підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку.

1.3.Фактори формування попиту та ризики у сфері екстремального туризму

Попит на екстремальний туризм формується під впливом різноманітних соціальних, економічних, психологічних та природних факторів. Одночасно розвиток цього виду туризму супроводжується значними ризиками, пов'язаними як із фізичною безпекою туристів, так і з економічними та організаційними аспектами діяльності туристичних операторів. Аналіз факторів попиту та ризиків є ключовим для розуміння тенденцій розвитку екстремального туризму, планування послуг та забезпечення безпеки учасників активного відпочинку. Далі детально розглянемо фактори:

– *Соціально-демографічні фактори* відіграють важливу роль у формуванні попиту на послуги екстремального туризму, оскільки вони визначають характеристику потенційних споживачів та їхні мотиви участі у відповідних активностях. Зокрема, вік, стать, рівень доходів та освіти туристів впливають на вибір конкретних видів екстремального відпочинку. Дослідження показують, що найбільш активною категорією споживачів є молодь та люди середнього віку з активним способом життя,

які прагнуть до самовираження, нових емоційних вражень та відчуттів адреналіну.

Цільова аудиторія екстремального туризму характеризується підвищеною мотивацією до активного відпочинку та готовністю долати фізичні й психологічні складнощі, що робить її специфічною групою споживачів, відмінною від традиційних туристів. Крім того, сучасні соціальні тенденції значно впливають на формування попиту: популярність активного способу життя, поширення культури екстремальних видів спорту та висвітлення пригодницьких подорожей у медіа стимулюють інтерес до відповідних послуг. Таким чином, соціально-демографічні характеристики визначають не лише профіль потенційного туриста, але й спрямованість розвитку ринку екстремального туризму в цілому.

– *Психологічні та поведінкові фактори* відіграють ключову роль у формуванні попиту на екстремальний туризм, оскільки вони визначають мотивацію туристів до участі в активностях, що пов'язані з підвищеним ризиком. Одним із основних мотивів є потреба у нових емоційних відчуттях, що реалізується через прагнення отримати адреналінові переживання та задовольнити індивідуальну потребу у самореалізації. Цей аспект особливо актуальний для молодих людей та осіб середнього віку, які шукають нестандартні способи відпочинку та самовираження через екстремальні активності [1].

Сучасні медіа, блогери та соціальні мережі суттєво впливають на поведінкові орієнтири туристів, формуючи їхній вибір маршрутів і видів активностей. Візуальний контент, рейтинги та відгуки в онлайн-просторі сприяють створенню моделі споживчої поведінки, де популярність і новизна активності визначають пріоритети туристів при плануванні подорожей.

Важливим чинником є також сприйняття ризику туристом і готовність його приймати. Психологічна готовність до екстремальних

ситуації визначає не лише участь у відповідних видах туризму, але й рівень задоволеності від подорожі. Туристи, які адекватно оцінюють потенційні небезпеки та своє фізичне та психологічне оснащення, демонструють більш активну поведінку та схильність до повторного вибору екстремальних маршрутів.

Таким чином, психологічні та поведінкові чинники є інтегральною складовою формування попиту на екстремальний туризм, оскільки вони поєднують внутрішні мотиви туриста та зовнішні впливи інформаційного середовища, визначаючи динаміку та структуру споживчого попиту.

– *Економічні та фінансові фактори.* Розвиток екстремального туризму значною мірою залежить від економічної ситуації в країні та фінансових можливостей споживачів. Ціна туристичних послуг є одним із ключових елементів, що визначає рівень попиту, оскільки саме доступність продукту впливає на рішення потенційного туриста про участь у тій чи іншій екстремальній активності. Для більшості видів екстремального туризму характерна висока собівартість, пов'язана з витратами на спеціальне обладнання, страхування, підготовку інструкторів і забезпечення безпеки. Тому формування цінової політики має враховувати не лише економічну доцільність для підприємства, а й платоспроможність цільових груп споживачів.

Сезонність є ще одним вагомим чинником, що впливає на економічну ефективність діяльності туристичних операторів. Для екстремального туризму характерна виражена сезонна динаміка: підвищення попиту у літньо-осінній період та його спад у зимово-весняний час (залежно від виду активності та регіональних умов). Це створює нерівномірність доходів підприємств і потребує гнучкого фінансового планування, диверсифікації послуг або розширення сезонних пропозицій.

Важливим аспектом формування попиту виступає рівень доходів населення регіону, адже екстремальні туристичні послуги належать до

категорії необов'язкових витрат. Підвищення добробуту населення прямо корелює зі зростанням зацікавленості у платних формах активного відпочинку, тоді як економічні кризи або нестабільність призводять до скорочення цього сегмента ринку.

Окремої уваги заслуговує вплив інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури. Наявність сучасного обладнання, транспортної доступності, безпечних маршрутів та комфортних умов розміщення підвищує привабливість регіону для екстремального туризму. Інвестиційна активність держави та приватного сектору сприяє не лише підвищенню рівня сервісу, а й зниженню вартості послуг за рахунок масштабності та ефективнішої організації процесів. У результаті формується позитивний економічний ефект, що стимулює подальше зростання попиту й забезпечує сталий розвиток сфери екстремального туризму.

– *Географічні та природні фактори.* Географічне положення та природно-кліматичні особливості території є визначальними передумовами для розвитку екстремального туризму. Саме вони формують можливості для організації різних його видів — гірського, водного, повітряного, спелеотуризму, пустельного чи комбінованого. Наявність природних ресурсів, таких як гори, річки, узбережжя чи пустелі, створює базу для проведення активних видів відпочинку, що потребують специфічного ландшафту та природного середовища [1].

Кліматичні та погодні умови визначають сезонність туристичної діяльності, рівень комфортності перебування туристів і безпосередньо впливають на безпеку під час екстремальних подорожей. Зміни клімату, часті природні явища, такі як зсуви, паводки чи штормові вітри, можуть створювати потенційні загрози як для туристів, так і для туристичних операторів. Водночас стабільні кліматичні умови та сприятливий екологічний стан територій підвищують їхню привабливість для внутрішніх і міжнародних туристів.

Не менш важливим чинником є логістична доступність екстремальних локацій. Розвинена транспортна інфраструктура, наявність зручних шляхів сполучення, пунктів проживання, центрів медичної допомоги та служб рятування визначають рівень безпеки й комфортності туристичних маршрутів. Віддаленість або важкодоступність об'єктів може виступати як елемент автентичності й привабливості для певної категорії туристів, проте водночас ускладнює організацію якісного туристичного обслуговування.

Таким чином, географічні та природні фактори мають комплексний вплив на формування попиту та конкурентоспроможності екстремального туризму, поєднуючи природні ресурси, кліматичні умови та транспортну доступність у єдину систему передумов розвитку галузі.

– *Правові та регуляторні фактори* відіграють ключову роль у забезпеченні безпечного та сталого розвитку екстремального туризму. Ця сфера потребує чіткого законодавчого врегулювання, оскільки пов'язана з підвищеним рівнем ризику для життя і здоров'я учасників. Законодавча база визначає порядок надання туристичних послуг, вимоги до суб'єктів господарювання, умови отримання ліцензій та сертифікації, а також процедури контролю за дотриманням стандартів безпеки.

Наявність дозволів і ліцензій на здійснення екстремальних туристичних активностей є обов'язковою умовою для операторів, які організовують такі заходи. Вимоги до сертифікації персоналу, що забезпечує проведення екстремальних турів, спрямовані на гарантування високого рівня професійної підготовки та відповідальності інструкторів і гідів.

Особливе значення має система страхування туристів і провайдерів послуг, що виступає механізмом фінансового захисту у разі нещасних випадків чи надзвичайних ситуацій. Наявність страхових полісів є не лише вимогою законодавства, але й інструментом підвищення довіри клієнтів до туристичних компаній [1].

Також вагому роль відіграють місцеві нормативні акти та правила безпеки, які регламентують проведення екстремальних активностей на конкретних територіях. Вони можуть встановлювати обмеження щодо сезонності, кількості учасників, умов доступу до природних об'єктів або необхідності погодження з органами місцевого самоврядування.

Отже, правові та регуляторні фактори створюють інституційну основу для розвитку екстремального туризму, сприяючи мінімізації ризиків, підвищенню безпеки туристів і формуванню позитивного іміджу галузі.

Ризики у сфері екстремального туризму є невід'ємною складовою цього виду діяльності, оскільки він передбачає підвищений рівень фізичного та емоційного навантаження, а також здійснюється в умовах змінного природного середовища. У процесі організації та реалізації екстремальних туристичних послуг виникає низка ризиків, які можна класифікувати за фізичними, психологічними, економічними, правовими, організаційними та екологічними ознаками.

Фізичні ризики є найпоширенішими й пов'язані з можливістю отримання травм, нещасних випадків або погіршення стану здоров'я туристів. Значну роль у їх виникненні відіграють несприятливі погодні умови, природні катаклізми, а також технічна несправність спорядження чи недотримання правил безпеки. Зменшення фізичних ризиків можливе шляхом ретельної підготовки туристів, проведення інструктажів і забезпечення якісним обладнанням.

Психологічні ризики виникають унаслідок високого рівня емоційного напруження, стресу або паніки під час екстремальних ситуацій. В окремих випадках проявляється психологічна несумісність особи з видом діяльності, що може призвести до неадекватної реакції на небезпеку. Для мінімізації таких ризиків необхідним є попередній психологічний відбір учасників, формування навичок самоконтролю та створення підтримувального середовища у туристичних групах.

Економічні ризики стосуються непередбачених витрат, коливань рівня попиту та рентабельності екстремальних турів. Ці ризики обумовлені сезонністю, нестабільністю ринку, зростанням цін на обладнання або транспортні послуги. Ефективне фінансове планування, диверсифікація пропозицій і розширення клієнтської бази дозволяють зменшити негативний вплив економічних коливань.

Правові та організаційні ризики пов'язані з недотриманням законодавчих вимог, відсутністю необхідних ліцензій або страхових документів, що може спричинити адміністративні санкції чи судові позови. Недосконалість нормативно-правової бази також ускладнює забезпечення належного рівня безпеки туристів. Для їх уникнення слід удосконалювати систему державного контролю, сертифікації операторів і стандартизації туристичних послуг.

Екологічні ризики охоплюють негативний вплив екстремальних видів туризму на природне середовище. До них належать пошкодження ландшафтів, порушення екосистем, забруднення територій або втручання в дикі природні зони. Раціональне природокористування, екологічна освіта туристів і дотримання принципів сталого розвитку є важливими умовами зменшення екологічних загроз [3].

Отже, управління ризиками в екстремальному туризмі є ключовим аспектом забезпечення безпеки, конкурентоспроможності та сталого розвитку галузі. Комплексний підхід до їх ідентифікації, оцінювання та мінімізації сприяє підвищенню якості туристичних послуг і формуванню довіри споживачів.

Взаємозв'язок між факторами формування попиту та рівнем ризиків у сфері екстремального туризму має складний і багаторівневий характер. Зростання інтересу до екстремальних видів активності, що спостерігається серед молодіжної та середньовікової аудиторії, з одного боку, стимулює розвиток ринку туристичних послуг, а з іншого — підвищує імовірність виникнення небезпечних ситуацій. Високий попит

на нові, більш складні та ризиковані види активностей спонукає операторів до розширення пропозицій, що часто супроводжується виходом за межі стандартних умов безпеки або недостатнім контролем якості підготовки інструкторів і технічного оснащення.

Психологічні чинники, зокрема прагнення до самоперевершення та пошук гострих відчуттів, можуть зумовлювати недооцінку ризиків туристами. Бажання продемонструвати власну сміливість або отримати унікальний досвід іноді спричиняє ігнорування інструкцій чи відсутність належної фізичної підготовки. Водночас маркетингова діяльність туристичних компаній, орієнтована на приваблення нових клієнтів через створення образу «екстремальної пригоди», може посилювати цей ефект, формуючи у споживачів завищені очікування або хибне уявлення про рівень безпеки.

З метою зниження рівня ризиків важливим є впровадження системного підходу до управління безпекою екстремальних туристичних послуг. Серед ефективних методів мінімізації небезпек варто виділити посилення стандартів сертифікації обладнання та персоналу, розробку чітких процедур оцінки ризиків і впровадження навчальних програм для туристів. Важливу роль відіграє також інформування споживачів про потенційні небезпеки, обмеження та вимоги до фізичної підготовки учасників. Маркетингові інструменти можуть бути спрямовані не лише на стимулювання попиту, а й на формування культури безпечного відпочинку, що підвищує довіру до туристичних операторів і сприяє сталому розвитку екстремального туризму.

Аналіз взаємозв'язку між факторами формування попиту та рівнем ризиків у сфері екстремального туризму свідчить про те, що кожна група чинників має не лише стимулюючий, але й потенційно небезпечний вплив. Соціально-демографічні та психологічні особливості споживачів визначають їхню схильність до ризику, тоді як економічні та організаційні умови можуть сприяти як підвищенню безпеки, так і виникненню

додаткових загроз. Водночас природно-географічні чинники обумовлюють рівень об'єктивних небезпек, пов'язаних із середовищем проведення туристичних активностей.

Для узагальнення та систематизації цих взаємозв'язків доцільно представити основні групи факторів, характерні прояви попиту, відповідні ризики та можливі шляхи їх мінімізації (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Взаємозв'язок факторів формування попиту та ризиків у сфері екстремального туризму

Група факторів	Прояв попиту	Потенційні ризики	Заходи зменшення ризиків
Соціально-демографічні	Зростання частки молоді серед туристів, орієнтованої на активний відпочинок	Недостатній досвід, необізнаність щодо правил безпеки	Проведення обов'язкових інструктажів, навчальні програми, страхування
Психологічні	Прагнення до адреналіну, самоперевершення, медійний вплив	Недооцінка небезпек, ігнорування інструкцій	Підвищення рівня інформованості, соціальна реклама безпечного туризму
Економічні	Зростання пропозицій і конкуренції серед операторів	Економія на безпеці, зниження якості послуг	Сертифікація операторів, державний контроль, рейтингові системи
Природно-географічні	Використання складних і віддалених локацій	Погодні ризики, труднощі евакуації, екологічна шкода	Планування маршрутів, погодний моніторинг, обмеження відвідуваності
Правові та організаційні	Спрощення доступу до ринку, популяризація приватних ініціатив	Відсутність ліцензій, неформальні послуги	Впровадження стандартів безпеки, обов'язкове страхування та контроль

Джерело: сформовано автором за даними [1,3]

Як показано у таблиці, підвищення інтересу до екстремальних видів активності супроводжується посиленням ризиків, пов'язаних як із поведінковими аспектами туристів, так і з рівнем організації послуг. Застосування комплексних заходів – від удосконалення стандартів безпеки до активного інформування споживачів – дозволяє забезпечити

баланс між привабливістю екстремального туризму та безпечністю його здійснення.

Отже, формування попиту у сфері екстремального туризму є результатом впливу комплексу соціально-демографічних, психологічних, економічних, природно-географічних та правових факторів, які взаємопов'язані між собою та визначають характер розвитку ринку туристичних послуг. Високий рівень зацікавленості населення у нових формах активного відпочинку сприяє зростанню туристичної активності, проте водночас підвищує рівень ризиків, пов'язаних із безпекою, організацією та регулюванням екстремальних видів діяльності.

Ефективне управління ризиками можливе лише за умови поєднання економічних і маркетингових інструментів із системою безпеки, стандартизацією послуг та підвищенням обізнаності туристів. Збалансований підхід до розвитку екстремального туризму передбачає гармонізацію між зростанням попиту та забезпеченням безпечного середовища для учасників, що є запорукою сталого розвитку галузі у довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ВИДІВ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

2.1. Туристично-рекреаційний потенціал Південного регіону України

Південний регіон України, до якого належать Одеська, Миколаївська та Херсонська області, характеризується значною різноманітністю природних умов, що формують високий потенціал для розвитку туристичної галузі, зокрема інноваційних та екстремальних видів туризму. Географічно регіон розташований у зоні степового та субтропічного клімату з виходом до Чорного та Азовського морів, що обумовлює значну рекреаційну привабливість.

Південний регіон багатий на різноманітні природні об'єкти та ландшафти, які можуть бути використані для активного та екстремального відпочинку:

- морське узбережжя: Чорне та Азовське моря формують піщані пляжі, дюни та лиманні зони, придатні для водних видів спорту, кайтсерфінгу та вітрильного туризму;
- лимани та річки: Дельти Дніпра, Дністровський та Південний Буг із численними лиманами та затоками створюють умови для сплавів на каяках і рафтах, риболовлі та спостереження за птахами;
- національні природні парки та заповідники: До основних відносяться Асканія-Нова, Чорноморський та Єланецький природні парки, що надають можливості для екологічного туризму, пішохідних маршрутів та досліджень біорізноманіття;
- горбисті та піщані ділянки: Олешківські піски та Кінбурнська коса дозволяють організовувати джипінг, велотури та піщані квести;

– степові зони: широкі відкриті простори сприятливі для мототуризму, парапланеризму та аеротуризму.

Нижче наведемо таблицю, яка систематизує природно-рекреаційні ресурси Південного регіону за видами туристичного використання (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Природно-рекреаційні ресурси Південного регіону за видами туристичного використання

Вид ресурсу	Приклади	Потенціал для інноваційного туризму	Рівень розвитку інфраструктури
Морське узбережжя	Затока, Очаків, Бердянськ	Водні види спорту, кайтсерфінг, дайвінг	Середній
Лимани та річки	Дніпровські лимани, Дністер	Сплави, каякінг, риболовля	Низький–середній
Національні парки	Асканія-Нова, Чорноморський	Екотуризм, пішохідні маршрути	Середній
Горбисті та піщані ділянки	Олешківські піски, Кінбурнська коса	Джипінг, піщані квести, велотури	Низький
Степові зони	Миколаївська та південна Херсонська область	Мототуризм, парапланеризм	Низький

Джерело: за даними [4]

Таблиця систематизує природно-рекреаційні ресурси Південного регіону України за видами туристичного використання, акцентуючи увагу на їхньому потенціалі для розвитку інноваційних форм туризму та стані інфраструктурного забезпечення. Морське узбережжя характеризується середнім рівнем розвитку інфраструктури та високим потенціалом для водних видів спорту, таких як кайтсерфінг та дайвінг. Лимани та річки демонструють низько-середній рівень розвитку інфраструктури, але здатні забезпечити активний туризм у вигляді сплавів, каякінгу та риболовлі. Національні парки з середнім рівнем інфраструктури сприяють розвитку екотуризму та пішохідних маршрутів, тоді як горбисті та піщані ділянки мають низький рівень розвитку, проте придатні для джипінгу, піщаних квестів і велотурів. Степові зони

характеризуються мінімальним інфраструктурним забезпеченням, проте мають потенціал для мототуризму та парашутизму. Таким чином, таблиця відображає як різноманітність природних ресурсів регіону, так і перспективи їхнього використання в рамках сучасного інноваційного туризму.

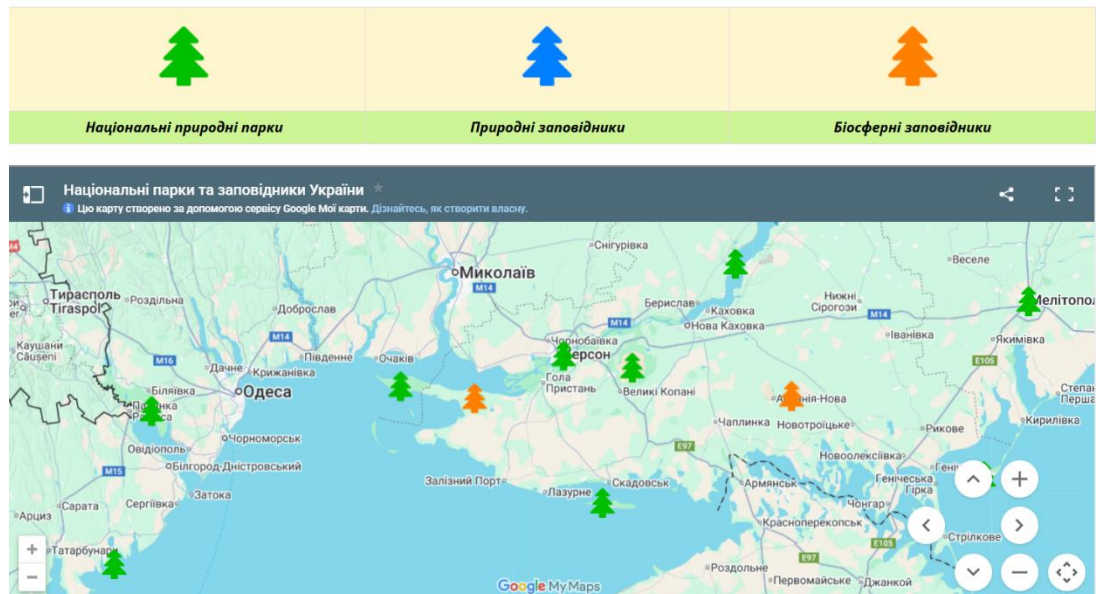

Рисунок 2.1. – Карта національних парків та заповідників Південного регіону України

Рисунок 2.1. відображає географічне розташування основних природно-рекреаційних ресурсів Південного регіону України. На карті позначено ключові національні парки (Асканія-Нова, Чорноморський), лимани та річки (Дніпровські лимани, Дністер), морське узбережжя (Затока, Очаків, Бердянськ) та піщані масиви (Олешківські піски, Кінбурнська коса). Візуалізація дозволяє оцінити територіальне розміщення ресурсів, їх природні особливості та потенціал для розвитку різних видів інноваційного туризму, зокрема водних видів спорту, екотуризму, джипінгу, велотурів та парашутизму. Карта слугує наочним інструментом для планування туристичних маршрутів і визначення пріоритетних зон для інфраструктурного розвитку.

Клімат Південного регіону характеризується м'якою зимою та жарким сухим літом, що забезпечує довгий сезон пляжного та активного

туризму (з квітня по жовтень). Опади розподіляються нерівномірно, найбільш сухі місяці – липень – серпень. Температурний режим та помірна вологість сприяють розвитку екстремальних видів спорту на відкритому повітрі.

Регулярні автомобільні та залізничні сполучення з великих міст України забезпечують доступність до основних туристичних центрів. У прибережних та рекреаційних зонах функціонують кемпінги, бази відпочинку, готелі та туристичні центри. Інфраструктура для екстремального туризму розвинута частково, що відкриває можливості для інвестицій і створення нових туристичних продуктів.

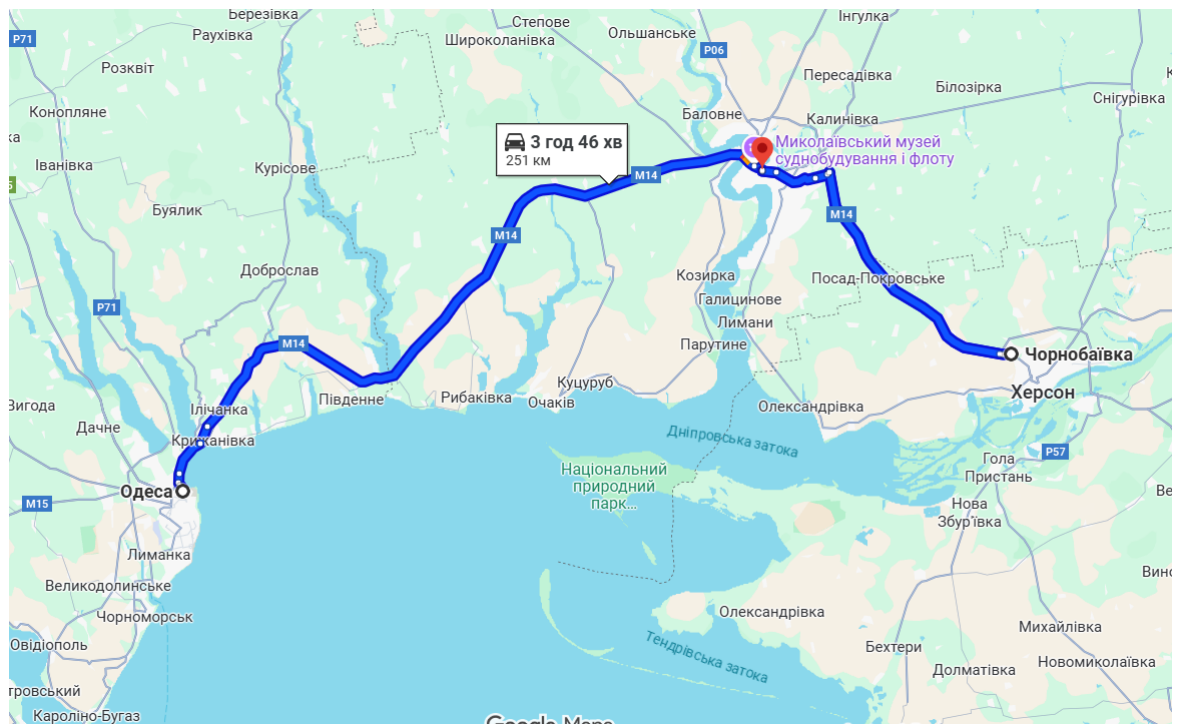

Рисунок 2.2. Схема транспортної доступності основних туристичних локацій Південного регіону.

Рисунок 2.2 відображає схему транспортної доступності основних туристичних локацій Південного регіону України, включаючи морське узбережжя, національні парки, лимани та піщані масиви. Схема демонструє наявність основних автомобільних і залізничних маршрутів, а також потенційні вузли для організації туристичних потоків. Візуалізація дозволяє оцінити ефективність транспортної

інфраструктури, виявити території з обмеженою доступністю та визначити пріоритетні напрямки для покращення логістики туристичних маршрутів та інтеграції інноваційних видів туризму.

На сьогодні у Південному регіоні сформовано кілька туристичних кластерів:

- Одеський узбережний кластер: Затока – Сергіївка – Білгород-Дністровський, орієнтований на пляжний відпочинок та водні види спорту.
- Миколаївський екотуристичний кластер: Включає Асканія-Нова, Кінбурнську косу, лимани Південного Бугу.
- Херсонський кластер (з урахуванням окупації лівобережної частини): Олешківські піски, острів Джарилгач, узбережжя Чорного моря на захід від Каховського водосховища.

Ці кластери забезпечують базу для розвитку інноваційного туризму за рахунок комбінованого використання водних, піщаних та степових ресурсів.

Серед ключових локацій, придатних для інноваційних видів активного відпочинку, можна виділити:

- Кінбурнська коса – джипінг, велотури, сплави.
- Острів Джарилгач – піші маршрути, кемпінги, водні види спорту.
- Затока та узбережжя Очакова – кайтсерфінг, дайвінг, вітрильний туризм.
- Олешківські піски – квадроцикли, піщані квести, аеротуризм.

Отже, Південний регіон поєднує різноманітність природних ландшафтів із потенціалом для створення нових інноваційних туристичних продуктів, що відкриває перспективи для залучення інвестицій та розвитку нових видів активного відпочинку. Особливу увагу слід приділяти охопленим окупацією територіям Херсонщини, які

потребують адаптації планування туристичних маршрутів із урахуванням безпекових та логістичних обмежень.

2.2. Аналіз сучасного стану екстремального туризму в регіоні

Екстремальний туризм на Півдні України до 2022 року був важливою нішою регіонального туристського продукту, що включав водні види (кайтсерфінг, сап-бординг), пригодницькі маршрути (велотури, джип-сафарі, кемпінги), а також спеціалізовані види спорту (парашланеризм, скелелазіння). Після повномасштабного вторгнення структура попиту та пропозиції зазнала суттєвих змін: знизилися міжнародні потоки, частково зруйновано інфраструктуру, а частина територій (зокрема лівобережна Херсонщина) залишилася тимчасово окупованою або небезпечною для відвідування (рис.2.3, рис.2.4).

Рис.2.3. Карта регіону з поділом на правий/лівий берег Дніпра та основними туристичними локаціями

Рис.2.4. Карта фронтової ситуації / тимчасово недоступних територій

Після початку повномасштабної війни у 2022 році туристична галузь Херсонщини зазнала суттєвих трансформацій і втрат. Збройна агресія Російської Федерації спричинила різке скорочення туристичних потоків, що пояснюється як загальною нестабільністю в країні, так і безпосередніми руйнуваннями туристичної інфраструктури, об'єктів розміщення, транспорту та рекреаційних зон. Безпекові ризики, обмежений доступ до окремих територій та постійна загроза обстрілів стали визначальними чинниками, що змінили просторову структуру туризму в регіоні.

Ринок туристичних послуг зазнав глибокого переформатування. Значна частина суб'єктів туристичної діяльності призупинила або змінила свою діяльність, переорієнтувавшись на внутрішні потреби місцевого населення, волонтерські ініціативи чи сферу короткострокового розміщення для внутрішньо переміщених осіб. Разом із тим, спостерігається тенденція до розвитку локального туризму в більш безпечних районах, зокрема у правобережній частині Херсонської області.

Територіальний поділ регіону після 2022 року став ключовим фактором у формуванні нової туристичної карти області. Правобережна частина Херсонщини, яка перебуває під контролем України, зберігає певний потенціал для туристичної діяльності. Тут можлива часткова робота рекреаційних об'єктів, організація зеленого, етнографічного та подієвого туризму, з урахуванням підвищених вимог до безпеки [7].

Лівобережна частина Херсонщини, натомість, залишається тимчасово окупованою та небезпечною для відвідування. Ця територія зазнала значних руйнувань, екологічних і гуманітарних наслідків, що практично унеможливлюють будь-яку туристичну діяльність. Крім того, мінна небезпека, відсутність стабільного транспортного сполучення та невизначеність безпекової ситуації є критичними бар'єрами для відновлення туризму в цій частині області.

Таким чином, поточна ситуація після 2022 року характеризується суттєвим зменшенням туристичних потоків, структурними змінами на ринку, територіальною асиметрією розвитку та посиленням ролі безпекових аспектів у плануванні туристичної діяльності. Перспективи відновлення туризму в регіоні наряду залежать від стабілізації безпекової ситуації, розмінування територій і державної підтримки відновлення туристичної інфраструктури.

До війни в Україні активно розвивалися майже всі класичні напрями екстремального туризму – водний, наземний, повітряний та спортивно-пригодницький.

Водний туризм був одним із провідних напрямів, особливо на Півдні України. Популярності набули кайтсерфінг, сапбординг і рафтинг на акваторіях Дніпра, Чорного моря, а також у дельтах лиманів. Після 2022 року ці види активності частково перемістилися до більш безпечних зон – на узбережжя Одещини, зокрема в район Затоки, Кароліно-Бугазу та Дністровського лиману, де функціонують серф-станції й школи водних видів спорту.

Наземний туризм, що охоплює веломаршрути, джип-тури та мотомандрівки, зазнав менших втрат порівняно з іншими видами, оскільки потребує мінімальної інфраструктури. В умовах воєнного часу він трансформувався у формат короткотривалих регіональних подорожей, часто із поєднанням елементів військово-патріотичного туризму. Такі маршрути організовуються в безпечних частинах Миколаївської та Одеської областей, зокрема поблизу національних природних парків.

Повітряний туризм (парапланеризм, аеростатні польоти, мотodelьтаплани), який до війни активно розвивався в прибережних і степових регіонах Півдня, наразі практично призупинений через заборону польотів у межах воєнного стану та підвищену небезпеку. Однак у перспективі, після стабілізації безпекової ситуації, цей напрямок має високий потенціал для відновлення, оскільки поєднує екстремальність із видовищністю та високою туристичною привабливістю.

Спортивно-пригодницький туризм зберіг відносну активність. До цього напрямку належать скелелазіння, кінні тури, кемпінговий відпочинок та пішохідні експедиції. На території Миколаївщини, попри часткову втрату доступу до Кінбурнської коси, діють туристичні маршрути в межах національних природних парків, що дозволяють організовувати безпечні пригодницькі подорожі з елементами спостереження за природою [3].

Попит на екстремальні види туризму суттєво перемістився з територій, які постраждали від бойових дій, до регіонів, де зберігається відносна стабільність. Одеська область стала головним центром розвитку активного туризму, зокрема завдяки прибережним зонам Затоки, Кароліно-Бугазу та Дністровського лиману. Миколаївщина зберегла частину маршрутів на території національних природних парків, що дозволяє продовжувати організацію вело- та кемпінгових турів.

Попри складні умови, продовжують функціонувати окремі клуби й туроператори, які підтримують розвиток активного відпочинку. Зокрема, в Одеському регіоні діє клуб «Extreme Odessa», який спеціалізується на організації водних і наземних пригодницьких маршрутів. У центральній Україні зберігає активність команда «Дніпровські пригоди», що організовує сплави та походи Дніпром і його притоками.

Отже, сучасний стан розвитку екстремального туризму в Україні визначається адаптацією до нових геополітичних і безпекових реалій. Відбувається територіальне переформатування активностей, переорієнтація на внутрішній попит і розвиток малих форм туризму з підвищеним рівнем автономності. Подальші перспективи наряду залежать від відновлення інфраструктури, зняття обмежень воєнного часу та державної підтримки ініціатив у сфері безпечного й сталого розвитку активного туризму.

Інфраструктурна складова туристичної галузі є базовою передумовою її ефективного функціонування, однак після початку повномасштабної війни в Україні у 2022 році стан матеріально-технічної бази зазнав істотних змін. Бойові дії, окупація частини територій, руйнування об'єктів розміщення та транспортної інфраструктури призвели до суттєвого скорочення туристичних можливостей, особливо у південних регіонах, зокрема на Херсонщині, Миколаївщині та частково Одещині.

До 2022 року на території Південного регіону функціонувало понад 400 туристичних об'єктів різного типу – від баз відпочинку й готелів до кемпінгів, пунктів прокату та туристичних станцій. За орієнтовними оцінками, близько 40 – 45 % цієї інфраструктури втрачено або пошкоджено внаслідок воєнних дій. Значна частина об'єктів, розташованих у прибережній зоні Дніпра та на лівобережжі Херсонської області, виявилися зруйнованими або недоступними через окупацію й мінну небезпеку. У правобережній частині регіону частково збереглися

кемпінги, приватні садиби, а також невеликі пункти прокату водного спорядження, які поступово відновлюють діяльність у літній сезон.

Війна спричинила не лише фізичне руйнування об'єктів туристичної інфраструктури, але й глибоку кризу логістичних зв'язків. Порушення транспортних маршрутів, обмеження залізничного та автобусного сполучення, руйнування мостів і доріг унеможливили стабільне пересування туристів. Додатковим чинником ризику стала мінна небезпека, яка зберігається на значній частині прибережних територій, лісових зон і степових ділянок, що до війни активно використовувалися для організації активного або екстремального відпочинку [8].

Після 2022 року відбулася суттєва трансформація напрямів і тривалості туристичних подорожей. Через зростання безпекових ризиків та зниження купівельної спроможності населення спостерігається переорієнтація на короткострокові локальні подорожі в межах одного регіону або сусідніх областей. Попит змістився від тривалих морських і рекреаційних відпочинків до одноденних виїздів, еко-турів та внутрішнього культурно-пізнавального туризму. Таким чином, внутрішній туризм набув більшої соціальної та економічної ваги, виконуючи функцію психологічного відновлення та підтримки місцевих підприємців.

В умовах війни фінансовий сектор туристичної індустрії зазнав глибокого спаду. Доходи від туристичної діяльності скоротилися майже на 70 %, а більшість підприємств малого та середнього бізнесу були змушені або тимчасово припинити роботу, або змінити профіль діяльності. Інвестиційна активність у галузі практично зупинилася через високі ризики та відсутність гарантій стабільності. Частина туристичних операторів, агентств і сервісних компаній здійснила релокацію до західних регіонів України (Львівщина, Закарпаття, Івано-Франківщина),

де безпекова ситуація дозволяє продовжувати роботу й розвивати внутрішній ринок.

Інфраструктурні та економічні аспекти сучасного стану туризму в Україні характеризуються поєднанням кризових викликів і поступового пошуку нових форматів діяльності. Збереження частини матеріально-технічної бази на безпечних територіях, переорієнтація на локальні форми туризму та адаптація до умов воєнного часу створюють підґрунтя для подальшого відновлення галузі. Водночас відновлення повноцінного функціонування туристичної інфраструктури можливе лише за умов завершення бойових дій, розмінування територій та відновлення інвестиційної привабливості регіонів.

Соціальні та безпекові аспекти сьогодні є визначальними для функціонування туристичної галузі України. Після початку повномасштабної війни у 2022 році відбулося суттєве зниження рівня довіри населення до безпечності подорожей, що безпосередньо вплинуло на структуру туристичних потоків і динаміку розвитку активних видів туризму, зокрема екстремального [3].

Воєнні події, інформаційна напруга та постійна загроза обстрілів сформували у значної частини населення обережне ставлення до подорожей навіть у відносно безпечних регіонах. Рівень довіри до організованого відпочинку знизився через об'єктивні ризики, пов'язані з можливими ракетними атаками, мінною небезпекою та обмеженим доступом до певних територій. Особливо це стосується південних областей, де екстремальні види туризму до 2022 року були одними з найпопулярніших.

Водночас спостерігається і нова тенденція – зміна мотивації туристів. Для багатьох громадян участь у подорожах, походах або спортивно-пригодницьких заходах стала не лише формою відпочинку, а й засобом психологічної реабілітації, подолання стресу та соціальної адаптації в умовах війни. Таким чином, екстремальний і активний туризм

набувають соціальної функції, спрямованої на підтримку психоемоційної стійкості суспільства.

Помітним чинником у відновленні туристичної інфраструктури та підтримці природно-рекреаційного потенціалу стали волонтерські й громадські ініціативи. У багатьох регіонах діють локальні об'єднання, що організовують екологічні акції, прибирання рекреаційних територій, облаштування безпечних зон відпочинку, відновлення туристичних стежок і кемпінгів. Такі проєкти часто реалізуються у співпраці з місцевими громадами, природоохоронними організаціями та підприємцями туристичного сектору.

Волонтерська активність також сприяє формуванню нових моделей соціальної відповідальності в туризмі. Частина ініціатив має благодійний або патріотичний характер — наприклад, облаштування відпочинкових зон для військових, переселенців або родин захисників. Це дозволяє не лише підтримувати туристичний потенціал регіону, а й зміцнювати соціальні зв'язки всередині громад.

Безпекова координація та управлінські механізми. Однією з ключових умов сучасної туристичної діяльності є координація з органами Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС), військовими адміністраціями та підрозділами саперів. Усі маршрути, що передбачають перебування на відкритій місцевості, мають бути погоджені з компетентними структурами, аби мінімізувати ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами, замінованими територіями чи інженерними спорудами воєнного призначення.

Підвищення ролі безпекових протоколів і нормативів є невід'ємною частиною адаптації галузі до умов воєнного часу. У багатьох громадах запроваджено попередню перевірку маршрутів, систему маркування безпечних зон та обов'язкові інструктажі для туристів і гідів. Такі заходи не лише зменшують ризики, але й сприяють поступовому відновленню довіри до внутрішнього туризму [1].

Отже, соціальні та безпекові фактори нині визначають траєкторію розвитку туристичної галузі України. Під впливом війни формується нова культура безпечного відпочинку, що поєднує відповідальність, взаємодопомогу та суспільну солідарність. Активність громадських ініціатив, координація з державними структурами й підвищення рівня туристичної безпеки створюють підґрунтя для подальшого відновлення туризму як важливої складової соціально-економічного розвитку країни.

Сучасні виклики, зумовлені воєнними діями, потребують від туристичної індустрії пошуку нових стратегій та інноваційних форматів, які забезпечують безпечну взаємодію туристів з активними видами відпочинку та водночас підтримують функціонування ринку. В умовах обмеженого доступу до традиційних рекреаційних локацій важливим стає застосування адаптивних та технологічних рішень.

Одним із ключових напрямів є впровадження тренувальних форматів, які дозволяють відпрацьовувати навички екстремального туризму без виходу на потенційно небезпечні локації. Такі формати включають практичні заняття з техніки безпеки, відпрацювання маршрутів у навчальних зонах та використання тренажерів для моделювання водних, наземних або повітряних активностей.

Значного розвитку набуває віртуальний екстремальний туризм. Завдяки VR-технологіям і симуляторам туристи можуть відчувати елементи адреналінових видів спорту – скелелазіння, рафтинг, парашутизм – у безпечному цифровому середовищі. Спортивні симулятори та інтерактивні платформи дозволяють поєднати фізичну активність із навчально-розважальним форматом, що особливо важливо для молодіжної аудиторії.

Крім того, розвивається експедиційний формат у безпечних зонах, який поєднує походи, кемпінги та пригодницькі маршрути на територіях, де мінна небезпека та військові ризики мінімізовані. Такі маршрути інтегрують елементи еко-туризму, навчання основам виживання та

культурно-пізнавальні компоненти, що забезпечує комплексний досвід для туристів.

Цифровізація стає важливою складовою адаптації галузі. Онлайн-карти, інтерактивні туристичні застосунки та мобільні платформи дозволяють туристам планувати маршрути з урахуванням безпекових ризиків, знаходити актуальну інформацію про доступні бази та кемпінги, а також координувати поїздки в реальному часі. Такі технології сприяють не лише підвищенню довіри до безпечного туризму, а й розширюють можливості маркетингового просування регіональних ініціатив.

Одночасно триває підготовка до повноцінного післявоєнного відновлення туристичної галузі. Це передбачає створення проєктів з розмінування рекреаційних територій, відновлення та реконструкції туристичних баз і кемпінгів, облаштування безпечних зон для активного відпочинку. Значну роль відіграє залучення міжнародних грантових програм, зокрема Європейського Союзу, для фінансування відновлювальних проєктів, модернізації інфраструктури та навчання персоналу.

Таким чином, інноваційні підходи в умовах воєнного часу дозволяють зберегти функціонування туристичної галузі, адаптувати її до нових безпекових реалій та створити підґрунтя для післявоєнного розвитку. Використання цифрових технологій, тренувальних форматів та експедицій у безпечних зонах забезпечує не лише безпечну взаємодію туристів з активними видами відпочинку, а й підтримує конкурентоспроможність і стійкість туристичної індустрії.

Стан туристичної індустрії на Півдні України після 2022 року характеризується поєднанням критичних проблем та формуванням нових тенденцій, що визначають перспективи її подальшого розвитку.

– *Територіальні обмеження та доступ до ресурсів.* Однією з ключових проблем є територіальні обмеження, спричинені тимчасовою окупацією лівобережної частини Херсонщини. Ця зона залишається

недоступною для туристичної діяльності через високий рівень безпекових ризиків, включно з постійною загрозою військових дій. Обмежений доступ до природних ресурсів – річок, лиманів, заповідних і прибережних територій – значно ускладнює організацію активного та екстремального туризму на півдні України.

– *Мінна небезпека та безпекові виклики.* Ще однією значною перешкодою є мінна небезпека, яка зберігається на великих площах колишніх рекреаційних та туристичних зон. Відсутність розмінування унеможлиблює відкриття традиційних маршрутів, створює додаткові витрати на забезпечення безпеки та обмежує можливості проведення масових і спортивно-пригодницьких заходів.

– *Кадровий дефіцит.* Війна також спричинила кадровий дефіцит інструкторів, гідів та рятувальників, які мають спеціалізовану підготовку для організації активного і екстремального туризму. Багато фахівців переїхали в безпечніші регіони або призупинили діяльність у туристичній сфері через високі ризики для життя і здоров'я. Це ускладнює забезпечення якісного та безпечного туристичного сервісу навіть у тих районах, де проведення турів можливе.

– *Фінансова нестача та необхідність державної підтримки.* Фінансові ресурси галузі зазнали суттєвого скорочення: інвестиції у розвиток туристичної інфраструктури практично зупинилися, більшість суб'єктів малого та середнього бізнесу вимушена була призупинити діяльність або зосередитися на внутрішньому ринку. Нестача державної підтримки і відсутність стимулів для інвесторів стримують процеси модернізації баз відпочинку, кемпінгів і рекреаційних зон [4].

Водночас спостерігається зростання інтересу до активного, безпечного та екологічного відпочинку у безпечних частинах регіону, зокрема на правобережжі Херсонщини, Миколаївщині та Одещині. Популярність локальних маршрутів, вело- та водних турів, екологічних

експедицій свідчить про формування нової моделі туризму, орієнтованої на внутрішній попит та психологічну реабілітацію населення.

Ці тенденції створюють підґрунтя для перспективного відновлення туристичної галузі після завершення бойових дій, зокрема завдяки модернізації інфраструктури, розмінуванню територій, підготовці кадрів і залученню державних та міжнародних ресурсів. Таким чином, існуючі проблеми не лише визначають поточний стан індустрії, а й формують стратегічні напрямки її адаптації.

Отже, екстремальний туризм на Півдні України нині перебуває у стані адаптації: деякі локації зберігають активність, інші – тимчасово виведені з туристичного обороту внаслідок окупації та мінної загрози. Сектор має помітний потенціал для післявоєнного відновлення, але це вимагає комплексної роботи: розмінування, відновлення інфраструктури, підготовки кадрів і залучення інвестицій, а також застосування інноваційних форматів, що компенсують тимчасові обмеження.

2.3. SWOT-аналіз конкурентних переваг та обмежень розвитку екстремального туризму на Півдні України

Проведення SWOT-аналізу є доцільним для комплексної оцінки сучасного стану та перспектив розвитку екстремального туризму на Півдні України, оскільки цей метод дозволяє системно виявити як внутрішні чинники конкурентоспроможності галузі, так і зовнішні виклики, що впливають на її функціонування. У контексті воєнного стану та подальшого відновлення регіону SWOT-аналіз сприяє глибшому розумінню потенціалу території, її ресурсних і безпекових можливостей, а також визначенню напрямів стратегічного розвитку. Метою SWOT-аналізу є виявлення ключових сильних і слабких сторін екстремального туризму на Півдні України, а також визначення можливостей і загроз його розвитку в сучасних соціально-економічних

умовах. Результати аналізу використовуються для формування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності туристичної діяльності, удосконалення маркетингових стратегій та створення безпечного туристичного середовища. Аналіз базується на даних Державного агентства розвитку туризму України (ДАРТ) [2], місцевих військових адміністрацій, експертних оцінках та попередніх підрозділах дослідження.

SWOT-аналіз є універсальним інструментом стратегічного планування, що дозволяє визначити внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на розвиток певної сфери або галузі. Його структура ґрунтується на чотирьох ключових компонентах:

- S (Strengths) – сильні сторони, тобто внутрішні переваги системи (ресурсний потенціал, природно-рекреаційні ресурси, туристична інфраструктура, кадровий потенціал, унікальні маршрути тощо);
- W (Weaknesses) – слабкі сторони, що відображають внутрішні проблеми або обмеження (недостатній рівень безпеки, низька інвестиційна привабливість, нестача спеціалістів, інфраструктурні втрати);
- O (Opportunities) – зовнішні можливості, які можуть сприяти розвитку (державна підтримка, міжнародні гранти, тренд на активний відпочинок, зростання інтересу до внутрішнього туризму);
- T (Threats) – зовнішні загрози, що створюють ризики для діяльності (воєнні дії, мінна небезпека, економічна нестабільність, конкуренція з іншими регіонами).

Далі результати систематизуються у вигляді аналітичної таблиці, що дозволяє наочно представити взаємозв'язок між цими факторами та визначити стратегічні напрями розвитку екстремального туризму на Півдні України.

SWOT-аналіз дозволяє всебічно оцінити потенціал і виклики розвитку екстремального туризму на Півдні України, зокрема у Херсонській, Миколаївській та Одеській областях. Такий підхід допомагає виявити сильні та слабкі сторони галузі, а також визначити зовнішні можливості й загрози, що формують умови для її функціонування та стратегічного розвитку.

Регіон Півдня України має значні внутрішні переваги (Strengths), серед яких провідну роль відіграють високий природно-ресурсний потенціал – морське узбережжя, річкові системи, лимани, піщані коси та степові ландшафти, що створюють унікальні можливості для водних, повітряних і наземних видів активного туризму. До сильних сторін також належать традиції активного відпочинку, сформовані ще до 2022 року (зокрема, кайтсерфінг, джип-тури, дайвінг), а також географічна близькість до великих міст і транспортних вузлів. Певну роль відіграє й сформований локальний бренд регіону як території пригод і свободи, підтриманий активністю громадських ініціатив і туристичних клубів.

Водночас наявні слабкі сторони (Weaknesses) суттєво ускладнюють розвиток галузі. Серед них – часткова окупація та мінна небезпека на лівобережжі Херсонщини, руйнування інфраструктури, відтік кваліфікованих кадрів, недостатній рівень інвестицій та державної підтримки. Додатковими обмеженнями є втрата міжнародного турпотоку, слабка маркетингова діяльність, а також нестача сертифікованих інструкторів і налагодженої системи безпеки для туристів.

Перспективи розвитку визначаються через зовнішні можливості (Opportunities). Серед них особливо значущими є програми післявоєнного відновлення інфраструктури за підтримки міжнародних партнерів (EU4Business, USAID), формування кластерів активного та екологічного туризму, а також зростання попиту на внутрішній туризм і безпечні форми активного відпочинку. Важливими є й тенденції цифровізації

туристичної сфери – розвиток онлайн-платформ, VR-маршрутів, створення навчальних центрів для інструкторів і рятувальників.

Однак реалізація цих можливостей стримується рядом загроз (Threats), серед яких – тривала воєнна агресія, екологічні наслідки війни, забруднення територій, руйнування природних екосистем і висока конкуренція з іншими регіонами, де умови для туризму є безпечнішими. Значними ризиками залишаються висока вартість розмінування, відсутність гарантій безпеки для інвесторів і загальна невизначеність термінів повного відновлення регіону (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

SWOT-аналіз екстремального туризму Півдня України

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
Високий природно-ресурсний потенціал (море, річки, лимани, піщані коси, степові ландшафти).	Часткова окупація та мінна небезпека на лівобережжі Херсонщини.
Традиції активного відпочинку, сформовані до 2022 р. (кайтсерфінг, водні види, джип-тури).	Руйнування та занепад частини інфраструктури, відтік кадрів.
Географічна близькість до великих міст (Одеса, Миколаїв, Херсон) і транспортних вузлів.	Низький рівень інвестицій і нестача державної підтримки галузі.
Потужний локальний бренд регіону як території пригод і свободи.	Втрата міжнародного турпотоку, обмежений маркетинг.
Активність громадських ініціатив, туристичних клубів, волонтерських спільнот.	Нестача сертифікованих інструкторів і системи безпеки.
Можливості (O)	Загрози (T)
Післявоєнне відновлення інфраструктури за підтримки міжнародних програм (EU4Business, USAID).	Тривала воєнна агресія, небезпека для туристів.
Формування кластерів активного та екологічного туризму.	Екологічні наслідки війни (забруднення, знищення природи).
Зростання попиту на внутрішній туризм і безпечний активний відпочинок.	Конкуренція з іншими регіонами (Карпати, Дніпро, Поділля).
Розвиток цифрового туризму, онлайн-платформ, VR-маршрутів.	Високі витрати на розмінування й рекультивацию територій.
Можливість створення навчальних центрів для тренування інструкторів, рятувальників.	Відсутність гарантій безпеки інвесторам.

Джерело: сформовано автором

Результати проведеного SWOT-аналізу свідчать, що головними конкурентними перевагами екстремального туризму Півдня України залишаються природно-ресурсна база, географічне положення та

сформовані до 2022 року традиції активного відпочинку. Унікальні природні ландшафти – морські узбережжя, лимани, річкові системи, піщані коси й степові простори – створюють сприятливі умови для розвитку водних, повітряних і наземних видів туризму. Важливою є також сформована туристична ідентичність Півдня як регіону свободи, пригод та відкритого простору, що має позитивний вплив на сприйняття території серед потенційних туристів і може стати основою для брендингу у післявоєнний період.

Водночас визначено, що головними стримувальними чинниками розвитку є не стільки економічні, скільки безпекові та інфраструктурні обмеження, безпосередньо пов'язані з воєнними діями. Часткова окупація територій, мінна небезпека, руйнування транспортної та туристичної інфраструктури, а також відтік кадрів створюють системні ризики для функціонування туристичних підприємств і унеможлиблюють стабільне відновлення галузі. Ці чинники формують критичну слабкість, подолання якої вимагає не лише фінансових ресурсів, а й державної координації та комплексного підходу до відновлення регіону.

Разом із тим аналіз продемонстрував, що зовнішні можливості переважають над загрозами, особливо у перспективі післявоєнної стабілізації. Міжнародні програми підтримки (EU4Business, USAID, UNDP) [17, 47, 46], розвиток внутрішнього туризму, інтерес до безпечних форматів активного відпочинку, цифровізація туристичних послуг та формування кластерів екологічного й екстремального туризму створюють реальні передумови для динамічного відродження галузі. Потенціал Півдня як туристичного регіону може бути реалізований за умови цілеспрямованого використання зовнішніх інвестицій і модернізації інфраструктури.

Таким чином, SWOT-аналіз демонструє, що екстремальний туризм Півдня України має потужний потенціал відновлення, однак його реалізація потребує комплексної державної стратегії, міжнародної

підтримки та розбудови ефективної системи безпеки для туристів. Тільки за умов стабілізації безпекової ситуації, відновлення довіри до регіону та створення сприятливого інвестиційного середовища можливо забезпечити сталий розвиток екстремального туризму як складової економічного та соціокультурного відродження Півдня України.

Отже, проведений SWOT-аналіз дав змогу комплексно оцінити сучасний стан і перспективи розвитку екстремального туризму на Півдні України. У ході дослідження визначено основні конкурентні переваги галузі – унікальний природно-ресурсний потенціал, сформовані туристичні традиції та високу громадську активність, що зберігається навіть в умовах воєнного стану. Водночас виявлено ключові обмеження, серед яких провідне місце посідають безпекові ризики, руйнування інфраструктури та дефіцит кваліфікованих кадрів. Разом із тим результати аналізу свідчать про наявність суттєвих можливостей для післявоєнного відновлення регіону завдяки міжнародній підтримці, розвитку інноваційних форм туризму та зростанню внутрішнього попиту. Отже, стратегія подальшого розвитку екстремального туризму має ґрунтуватися на принципах безпеки, інноваційності та сталого управління природними й соціальними ресурсами, що забезпечить його конкурентоспроможність у національному та міжнародному туристичному просторі.

2.4. Розробка інноваційного туристичного продукту «Extreme South Ukraine»

Після 2022 року туристична галузь Півдня України зазнала суттєвих змін під впливом воєнних дій. Різке скорочення туристичних потоків, територіальні обмеження, мінна небезпека та руйнування об'єктів інфраструктури спричинили необхідність переосмислення існуючих

форматів відпочинку. Водночас зросла увага до активного та безпечного туризму, що поєднує фізичну активність, пригодницькі елементи та екоорієнтовані підходи. Це формує попит на нові туристичні продукти, здатні поєднати безпеку, інноваційність і привабливість для широкої аудиторії.

Головною метою розробки туристичного продукту є створення безпечного, адаптивного та інноваційного екстремального туру на Півдні України, який інтегрує активні види спорту, екологічну освіту та локальну культурну складову. Такий підхід дозволяє поєднувати фізичну активність і пригодницькі елементи з навчанням принципам сталого розвитку, збереженням природних ресурсів та популяризацією регіональної ідентичності.

Концепція продукту формулюється як «Екстрим у безпеці — нові враження Півдня», що передбачає суворе дотримання правил безпеки у прифронтових і потенційно небезпечних районах, мінімізацію ризиків для учасників та використання інноваційних методів організації турів. Концепція орієнтована на забезпечення комплексного туристичного досвіду, який поєднує активний відпочинок, культурно-пізнавальні заходи та екологічну свідомість.

Тривалість туру становить 4 дні та 3 ночі, що дозволяє забезпечити насичену програму активностей і одночасно зберегти доступність формату для короткострокових поїздок.

Цільова аудиторія включає активних туристів віком 18 – 45 років, корпоративні групи, молодь, ветеранів та усіх, хто прагне отримати емоційно насичений досвід у безпечних умовах. Такий підхід забезпечує максимальне охоплення потенційних учасників і відповідає сучасним тенденціям розвитку активного туризму в Україні.

Програма туру «Extreme South Ukraine» розроблена з урахуванням безпекових обмежень, активного та культурно-пізнавального компонентів і передбачає поєднання денних пригодницьких активностей

із вечірніми рекреаційними заходами. Тривалість туру – 4 дні та 3 ночі, що дозволяє учасникам отримати комплексний досвід активного відпочинку, водночас забезпечуючи адаптацію до умов безпеки у прифронтовому регіоні (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Маршрут туру та програма

День	Локація	Активності	Проживання
1	Миколаїв → с. Трикратне	Каньйони, веломаршрут, трекінг	Екотабір «Трикратне»
2	Нацпарк «Бузький Гард»	Рафтинг, кемпінг, тренування з виживання	Кемпінг на території нацпарку
3	Херсон (правобережжя, безпечна зона)	Екстремальний квест «Дніпровські пригоди», ніч у глемпінгу	Глемпінг / еко-база Херсонської області
4	Дегустаційно-етнотур «Смак Півдня»	Локальні продукти, ремесла, майстер-класи, прощальна вечеря	—

Джерело: складено автором

День 1. Миколаїв → село Трикратне. Початок туру передбачає виїзд із Миколаєва та переміщення до села Трикратне, розташованого у безпечній зоні правобережжя. Основні активності дня включають веломаршрут через місцеві каньйони та трекінг територією природних пам'яток, що дозволяє ознайомитися з унікальним ландшафтом регіону та одночасно забезпечує фізичне навантаження. Проживання організовується в екотаборі «Трикратне», обладнаному для комфортного відпочинку та безпечного перебування туристів.

День 2. Національний парк «Бузький Гард». Другий день присвячений активним пригодницьким програмам. Учасники долають рафтинг по річці, кемпінг на території національного парку, а також проходять тренування з базових навичок виживання в природних умовах. Такий підхід поєднує фізичну активність, командну роботу та навчання практичним навичкам безпеки. Проживання відбувається безпосередньо в кемпінгу на території нацпарку, що забезпечує безпосередній контакт із природою та максимальну інтеграцію у середовище активного туризму.

День 3. Херсон (правобережжя, безпечна зона). Третій день туру зосереджений на поєднанні екстремальних і культурно-розважальних активностей. Учасники беруть участь у екстремальному квесті «Дніпровські пригоди», що включає елементи орієнтування, логістичних завдань та командної роботи. Нічне перебування організовується в глемпінгу або еко-базі Херсонської області, що поєднує комфорт сучасних умов з екологічним підходом до розміщення.

День 4. Дегустаційно-етнотур «Смак Півдня». Завершальний день передбачає культурно-пізнавальну та гастрономічну програму. Учасники знайомляться з локальними продуктами, ремеслами та відвідують майстер-класи, що дає змогу поглибити розуміння культурної специфіки регіону. Програма завершиться прощальною вечерею, підсумовуючи досвід активного та пізнавального відпочинку. Проживання в цей день не передбачене, оскільки подія завершує тур.

Безпекові зауваження: Всі локації обрані у межах контрольованих та безпечних зон правобережжя, із заздалегідь розробленим планом дій на випадок повітряної тривоги або загострення обстановки. Кожен маршрут передбачає маркування безпечних зон, доступ до укриттів та координацію з місцевими адміністраціями й рятувальними службами.

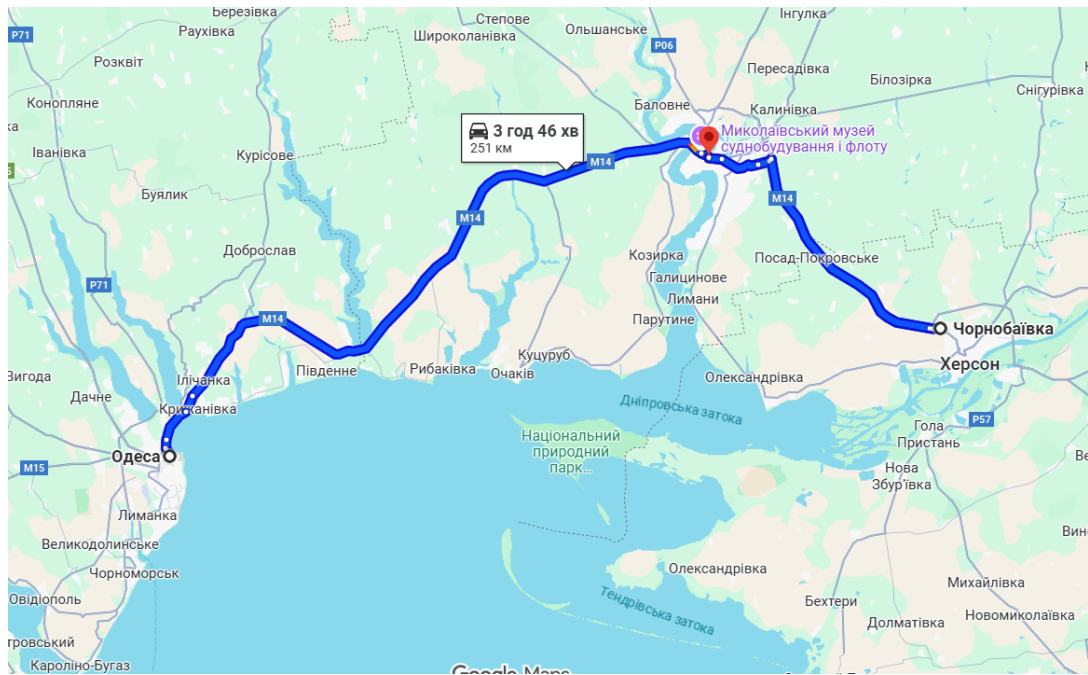

Рис.2.5. Карта маршруту

Для забезпечення ефективного функціонування туристичного продукту «Extreme South Ukraine» ключовим є створення комплексної інфраструктури та організаційних механізмів, що відповідають сучасним стандартам безпеки та комфорту.

- Проживання. Розміщення учасників організовано з урахуванням маршруту та особливостей кожної локації. Використовуються кемпінги, глемпінги та еко-бази, що поєднують комфортні умови проживання з інтеграцією у природне середовище. Кожен об'єкт забезпечений базовими засобами безпеки, санітарними умовами та можливістю швидкої евакуації у разі загострення безпекової ситуації.

- Харчування. Харчове забезпечення спрямоване на підтримку здорового способу життя та локальної економіки. Програма передбачає використання локальних фермерських продуктів, організацію кейтерингу для груп та створення дегустаційних пунктів на базі партнерських виробництв. Такий підхід сприяє популяризації гастрономічної культури регіону та забезпечує безпечні та якісні харчові послуги для учасників туру.

– Транспорт. Переміщення групи здійснюється комбіновано з урахуванням безпекових та логістичних обмежень. Основним засобом транспорту є автобус або мікроавтобус, що забезпечує комфорт і контроль маршруту. Частково передбачені веломаршрути та піші переходи у національному парку «Бузький Гард» та селі Трикратне, що дозволяє інтегрувати фізичну активність і екологічне занурення у природне середовище.

– Обладнання та безпека. Для проведення активних та екстремальних програм використовується сертифіковане спорядження для рафтингу, велотурів та кемпінгу, що відповідає сучасним стандартам безпеки. Кожен учасник забезпечується необхідними засобами індивідуального захисту, а група супроводжується аптечками та засобами першої допомоги. Додатково передбачено страхування учасників на час перебування на маршруті, що є важливим компонентом управління ризиками в умовах прифронтового регіону.

Таким чином, інфраструктура та організація туру забезпечують комплексний підхід до безпечного та комфортного проведення екстремального відпочинку, інтегруючи логістику, проживання, харчування та обладнання у єдину систему управління туристичним продуктом.

Ефективне функціонування туристичного продукту «Extreme South Ukraine» вимагає чітко структурованої організаційно-логістичної системи, що забезпечує безпечне, комфортне та координоване проведення туру на всіх його етапах:

– Команда туру. Для реалізації програми формується комплексна команда фахівців: туроператор, що відповідає за загальну координацію та комунікацію з учасниками; інструктори, які забезпечують безпечне проведення активностей (рафтинг, веломаршрути, трекінг); медичний супровід, готовий надавати першу допомогу та контролювати стан здоров'я учасників; водій, що здійснює перевезення групи на

автобусі чи мікроавтобусі; гід, який забезпечує інформаційний супровід маршруту, культурно-пізнавальні лекції та орієнтування на місцевості.

– Логістика туру. Програма туру передбачає поступове переміщення та планування активностей у межах безпечних зон:

- День 1: виїзд із Миколаєва до села Трикратне; орієнтування на місцевості та велоактивності серед каньйонів; розміщення в екотаборі.
- День 2: національний парк «Бузький Гард»; проведення рафтингу та кемпінгу; тренування з виживання.
- День 3: правобережжя Херсона; екстремальний квест «Дніпровські пригоди» та нічне перебування у глемпінгу або еко-базі, включно з відвідуванням безпечної зони Чорнобаївка північна.
- День 4: дегустаційно-етнографічний тур «Смак Півдня» з локальними продуктами та майстер-класами; повернення групи до Миколаєва.

– План безпеки. Враховуючи прифронтову специфіку регіону, до логістики включено низку безпекових заходів: визначення укриттів на всіх локаціях, моніторинг повітряних тривог, встановлення оперативного зв'язку з місцевою адміністрацією та рятувальними службами. Кожен учасник отримує інструктаж щодо дій у надзвичайних ситуаціях, а маршрути побудовані таким чином, щоб забезпечувати швидкий доступ до безпечних зон.

Таким чином, організаційно-логістичне забезпечення поєднує кадрову компетентність, планування переміщень і активностей, а також комплекс заходів безпеки, що дозволяє ефективно реалізувати туристичний продукт у специфічних умовах Півдня України.

Для запропонованого туру «Extreme South Ukraine» представлено орієнтовну калькуляцію витрат та ціноутворення з урахуванням сучасної економічної ситуації в Україні. Наведені цифри мають ілюстративний характер, але базуються на реаліях українського туристичного ринку (зростання витрат, інфляція, відновлення галузі) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Економічне обґрунтування структури витрат та прибутку

Стаття витрат	Вартість на особу, грн	Частка, %
Транспорт	2000	20
Проживання та харчування	3000	30
Інструктори та обладнання	2500	25
Страховання, реклама, оргвитрати	1500	15
Інші витрати (логістика, дрібне обладнання)	1000	10
Разом собівартість	10 000 грн	100
Продажна ціна туру	12 500 грн	—
Прибуток (група 10 осіб)	25 000 грн	—

Виходячи з цієї структури, продажна ціна туру запропонована на рівні 12 500 грн за особу, що передбачає прибуток для групи з 10 осіб у розмірі 25 000 грн ($2\,500 \text{ грн} \times 10 \text{ осіб}$) — після покриття собівартості.

Аргументація та зауваження:

— Ціна на проживання та харчування (3 000 грн) враховує використання еко-баз, глемпінг-розміщення та локальних фермерських продуктів, які за українськими реаліями мають вищу ціну через логістику, безпекові витрати та специфіку сервісу в регіоні.

— Витрати на інструкторів та обладнання (2 500 грн) враховують необхідність сертифікованого спорядження, страхування, а також підвищених заходів безпеки, що характерні для екстремального туризму в прифронтовій зоні.

— Рекламні, страхові й організаційні витрати (1 500 грн) – консервативна оцінка з урахуванням, що тур буде просуватись через цифрові платформи, але потребує підготовки матеріалів, координації з місцевою адміністрацією, забезпечення безпеки.

— Інші витрати (1 000 грн) – включають логістику на маршруті, дрібне обладнання можливої заміни, паливно-транспортні витрати в умовах підвищеної вартості пального й транспортування у віддалені безпечні зони.

Запропоноване економічне обґрунтування демонструє життєздатність формату туру: при адекватній ціноутвореній моделі та групі з 10 осіб продукт має потенціал бути як фінансово стійким, так і конкурентним. Водночас слід враховувати, що ціни на ринку України – через воєнний стан, інфляцію, логістичні складнощі та підвищені заходи безпеки – можуть варіюватись, тому в процесі реалізації потрібен моніторинг і коригування витрат.

Для ефективного просування туру «Extreme South Ukraine» розроблено комплексну маркетингову стратегію, орієнтовану на формування попиту серед цільових груп і підвищення впізнаваності бренду в умовах сучасного туристичного ринку України.

Цільова аудиторія. Основними сегментами є активна молодь віком 18 – 45 років, що цікавиться пригодницьким та екстремальним туризмом; корпоративні групи, які шукають командоутворюючі та мотиваційні програми; ветерани та волонтери, зацікавлені у безпечних та емоційно насичених відпочинкових активностях. Кожен сегмент має специфічні мотивації: молодь прагне адреналіну та соціального досвіду, корпоративні групи – командної взаємодії та навчання, ветерани та волонтери – психологічної реабілітації та активної участі у розвитку регіону.

Канали комунікації. Для охоплення цільової аудиторії використовуються цифрові та офлайн-канали. Основний акцент робиться на соцмережі (Instagram, Facebook, TikTok), де популярні візуальні формати дозволяють демонструвати елементи пригодницьких активностей, культурних заходів та природних локацій. Додатково застосовуються локальні туристичні сайти, платформи для бронювання турів, а також співпраця з блогерами та інфлюенсерами, що спеціалізуються на активному відпочинку та подорожах. Стратегічним партнером є ДАРТ (Державне агентство розвитку туризму України), що

дозволяє інтегрувати продукт у національні промоційні кампанії та отримати додаткову підтримку у просуванні безпечного туризму.

Позиціонування та слоган. Тур позиціонується як унікальний поєднаний продукт: екстрим, культурна складова та безпека, що підкреслює відновлення туристичної привабливості Півдня України. Для створення впізнаваного образу використовується слоган:

«Extreme South Ukraine – адреналін і культура Півдня у безпеці», який комунікує ключові переваги продукту: активність, культурну інтеграцію та суворе дотримання безпекових стандартів.

Таким чином, маркетингова стратегія поєднує сегментацію цільової аудиторії, використання сучасних цифрових каналів та партнерств, а також чітке позиціонування продукту як безпечного та інноваційного формату екстремального туризму, що сприяє підвищенню його впізнаваності та конкурентоспроможності на внутрішньому ринку.

Реалізація туристичного продукту «Extreme South Ukraine» передбачає досягнення низки соціальних, економічних та культурних результатів. По-перше, очікується відновлення та популяризація безпечного активного туризму на Півдні України, що сприятиме залученню як внутрішніх, так і потенційно міжнародних туристів до регіону. Такий підхід дозволяє трансформувати негативні наслідки воєнних дій у можливість розвитку нових туристичних продуктів, адаптованих до безпекових реалій.

По-друге, проект створює платформу для підтримки локальних виробників та фермерів, інтегруючи їх у гастрономічні та культурно-пізнавальні програми туру. Це сприяє розвитку місцевої економіки, популяризації традиційних ремесел та гастрономії Півдня, а також формуванню стійких партнерських зв'язків між туристичними операторами та локальними громадами.

По-третє, тур «Extreme South Ukraine» виступає як пілотна модель адаптивного екстремального туризму для прифронтових територій,

демонструючи, що активні та пригодницькі формати відпочинку можна організовувати за умов підвищених ризиків. Запропонована система маршруту, інфраструктури, логістики та безпекових заходів може стати базою для масштабування та подальшого впровадження подібних продуктів в інших регіонах країни.

Отже, маршрут «Extreme South Ukraine» демонструє, що розвиток екстремального туризму в умовах прифронтового регіону є можливим за умови інтеграції безпеки, інноваційних технологій, еко- та культурних компонентів, а також економічно обґрунтованого планування. Продукт поєднує фізичну активність, пригодницькі елементи та культурно-пізнавальну складову, забезпечуючи одночасно економічну ефективність та сприяючи відновленню туристичного потенціалу Півдня України.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ВИДІВ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

3.1. Перспективи розвитку інноваційних форм екстремального туризму в умовах відновлення регіону

В умовах післякризового відновлення регіонів України туристична галузь постає як один із драйверів економічного зростання, соціальної стабілізації та формування позитивного іміджу територій. Особливої актуальності набуває розвиток інноваційних форм екстремального туризму, який поєднує активний відпочинок, використання сучасних технологій та екологічно орієнтовані практики.

Сучасні тенденції туристичного ринку свідчать про поступову трансформацію традиційних видів активного туризму в бік еко-екстремальних, цифрових та віртуальних форматів, а також тематичних подій і фестивалів.

Еко-екстремальний туризм передбачає поєднання адреналінових активностей (рафтинг, скелелазіння, спелеотуризм, кемпінг у дикій природі) з екологічною відповідальністю – мінімізацією впливу на довкілля, участю у волонтерських природоохоронних програмах.

Цифровий та віртуальний туризм – це результат цифровізації галузі, що відкриває можливості для попереднього ознайомлення з екстремальними маршрутами через VR/AR-технології, мобільні додатки з 3D-навігацією та інтерактивними симуляціями ризиків [10].

Тематичні фестивалі екстремального спорту формують нову соціальну культуру активного відпочинку, сприяють брендуванню територій і залученню молодіжної аудиторії (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Основні інноваційні напрями розвитку екстремального туризму

Напрямок	Характеристика	Потенціал для регіонального розвитку
Еко-екстремальний туризм	Поєднання екстремальних видів відпочинку з екологічними ініціативами	Формування позитивного екоіміджу регіону, розвиток зелених робочих місць
Цифровий туризм	Використання VR/AR, геоаналітики, онлайн-маршрутів	Цифровізація туристичної інфраструктури, підвищення привабливості для молоді
Віртуальні тури	Можливість віддаленого досвіду участі у подіях чи маршрутах	Розширення цільової аудиторії, зростання туристичної впізнаваності
Тематичні фестивалі	Масові події з елементами екстремальних змагань	Розвиток локального бізнесу, стимулювання внутрішнього туризму

Джерело: узагальнено автором [10]

Таблиця узагальнює основні інноваційні напрями розвитку екстремального туризму, описує їх ключові характеристики та визначає потенціал для регіонального розвитку. Вона показує, як нові форми туризму – від еко-екстремального до цифрового та віртуального – можуть не лише збагатити туристичний досвід, але й сприяти формуванню позитивного іміджу регіону, залученню молоді, розвитку локального бізнесу та цифровізації інфраструктури. Таким чином, таблиця демонструє зв'язок інновацій у туризмі з економічним, соціальним та культурним зростанням регіону.

Розвиток сучасних форм екстремального туризму вимагає створення комплексної інноваційної інфраструктури, яка включає такі складові:

✓ Сервісну – впровадження мобільних платформ для бронювання активностей, персоналізації маршрутів і комунікації з інструкторами.

✓ Транспортну – розвиток мікромобільності (електробайки, квадрокоптери для огляду маршрутів), відновлення логістичних шляхів до природних локацій.

✓ Безпекову – цифрові системи моніторингу погодних умов, GPS-трекінг туристів, навчання персоналу навичкам кризового реагування.

✓ Страхову – створення спеціалізованих страхових пакетів для екстремальних туристів із урахуванням ризикових видів діяльності (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Елементи інноваційної інфраструктури екстремального туризму

Компонент	Інноваційні рішення	Очікуваний ефект
Сервіс	Онлайн-платформи, інтерактивні гіді, система відгуків	Зручність і персоналізація туристичного досвіду
Транспорт	Зелені види транспорту, електричні шатли	Зменшення викидів, покращення доступності
Безпека	Смарт-браслети, системи трекінгу, аварійне оповіщення	Зниження ризиків, підвищення довіри
Страховання	Спеціальні програми страхування для екстремалів	Фінансова захищеність туристів і операторів

Джерело: узагальнено автором [10]

Таблиця систематизує ключові елементи інноваційної інфраструктури екстремального туризму, показуючи, які технологічні рішення впроваджуються в сервіс, транспорт, безпеку та страхування. Вона демонструє, що інтеграція цифрових і «зелених» технологій підвищує комфорт, доступність і безпеку туристичного досвіду, а також забезпечує фінансовий захист як для туристів, так і для операторів. Загалом, таблиця ілюструє, як інноваційна інфраструктура створює умови для стійкого розвитку екстремального туризму та підвищення привабливості регіону.

Розвиток екстремального туризму як важливої складової регіональної економіки неможливий без цільового залучення фінансових ресурсів, що включають як державні, так і приватні інвестиції, а також грантову підтримку на міжнародному рівні. Інвестиційні вливання забезпечують не лише будівництво та модернізацію туристичної інфраструктури, але й розвиток нових послуг, цифрових платформ і

страхових продуктів, необхідних для безпечного та комфортного екстремального відпочинку.

Серед основних джерел фінансування особливу роль відіграють міжнародні гранти ЄС, такі як Horizon Europe, Creative Europe та Interreg NEXT Black Sea Basin [26, 15, 28]. Вони орієнтовані на підтримку екологічних ініціатив та цифровізації туристичної сфери, наприклад, розробку еко-дружніх маршрутів чи створення транскордонних мереж безпечного туризму.

Державно-приватне партнерство (ДПП) забезпечує спільне фінансування будівництва туристичних кластерів, фестивальних майданчиків та центрів безпеки, що сприяє розвитку регіональної туристичної інфраструктури та підвищенню привабливості території.

Інвестиції малого бізнесу стимулюють локальні стартапи у сфері обладнання для екстремального туризму, цифрових сервісів, страхових платформ та VR-технологій. Це не лише розширює спектр послуг для туристів, а й формує нові робочі місця, сприяючи економічному розвитку регіону (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Потенційні джерела фінансування інноваційних проєктів у туризмі

Джерело	Напрямок підтримки	Приклади можливих проєктів
Horizon Europe	Екоінновації, сталий розвиток	Розробка еко-дружніх туристичних маршрутів
Interreg	Транскордонна співпраця	Мережі безпечного екстремального туризму в регіоні Чорного моря
ДПП	Розвиток інфраструктури	Будівництво еко-таборів, центрів безпеки
Приватні інвестори	Технічні інновації	Віртуальні тури, VR-симулятори, страхові платформи

Джерело: сформовано автором за даними [26, 15, 28].

Таблиця відображає потенційні джерела фінансування інноваційних проєктів у туризмі, показуючи, які напрями підтримки характерні для кожного фінансового механізму та які практичні проєкти можна реалізувати. Вона демонструє комплексний підхід до залучення

ресурсів: від міжнародних грантів для екологічних та цифрових інновацій до приватних інвестицій для технічних рішень і державно-приватних проєктів для розвитку інфраструктури.

Перспективи розвитку інноваційних форм екстремального туризму в умовах відновлення регіону є надзвичайно значущими як для економічного, так і для соціокультурного відновлення території. Впровадження еко-екстремальних маршрутів, цифрових платформ, віртуальних турів та тематичних фестивалів дозволяє поєднати інновації з традиційними туристичними практиками, підвищуючи привабливість регіону для різних категорій туристів.

Інноваційна інфраструктура, яка включає сучасні сервіси, екологічний транспорт, системи безпеки та страхування, створює умови для безпечного та комфортного відпочинку, підвищує рівень довіри та стимулює розвиток локального бізнесу. Залучення фінансових ресурсів через міжнародні гранти, державно-приватне партнерство та приватні інвестиції забезпечує стійке та послідовне впровадження інноваційних рішень у туристичну сферу.

Отже, розвиток інноваційних форм екстремального туризму не лише сприяє економічному відновленню регіону, а й формує сучасний, конкурентоспроможний туристичний продукт, який здатний залучати внутрішніх і міжнародних туристів, стимулювати зайнятість та створювати позитивний імідж регіону на міжнародній арені.

3.2. Рекомендації щодо удосконалення управління, маркетингу та кадрового забезпечення екстремального туризму

Екстремальний туризм, як один із динамічно зростаючих сегментів туристичної індустрії, характеризується високим рівнем ризику, спеціалізованими послугами та значними вимогами до підготовки

персоналу. Сучасні тенденції розвитку ринку свідчать про зростаючу популярність цього виду туризму серед активних та молодих категорій туристів, що обумовлює необхідність удосконалення управлінських підходів, маркетингових стратегій та кадрового забезпечення підприємств даного сектора.

Ефективне управління в екстремальному туризмі вимагає інтеграції сучасних методів планування, контролю та оцінювання ризиків, а також застосування інноваційних маркетингових інструментів для залучення цільової аудиторії. Особлива увага приділяється кадровому забезпеченню, оскільки успіх діяльності залежить від високого професійного рівня інструкторів, гідів та персоналу, здатного забезпечити безпеку та якість послуг.

Враховуючи зазначене, актуальним є формулювання науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації управлінських процесів, маркетингових стратегій та системи кадрового забезпечення в екстремальному туризмі, що дозволить підвищити конкурентоспроможність підприємств та задовольнити потреби сучасних туристів.

Державне та приватне партнерство відіграє ключову роль у розвитку екстремального туризму, забезпечуючи ефективну інтеграцію ресурсів, компетенцій та інноваційних підходів. Науковий аналіз свідчить, що успішна взаємодія між державними органами та приватним сектором сприяє створенню стійкої та конкурентоспроможної туристичної індустрії.

Перш за все, важливим аспектом є реалізація спільних інфраструктурних проєктів, що включають будівництво туристичних баз, облаштування трас для екстремальних видів спорту та створення інформаційних центрів. Такі об'єкти не лише підвищують привабливість регіону для туристів, але й забезпечують безпеку та доступність екстремальних видів активностей.

Особливу увагу науковці приділяють підтримці інноваційних стартапів у туристичній сфері. Держава може стимулювати розвиток нових продуктів та послуг через гранти, пільгові кредити, податкові стимули та консультаційну підтримку. Це сприяє впровадженню новітніх технологій, підвищенню якості обслуговування та формуванню унікальних туристичних пропозицій.

Крім того, розвиток регуляторних механізмів є необхідним для забезпечення безпечного та якісного надання послуг. Законодавче та нормативне регулювання повинно створювати стимули для приватного бізнесу, водночас гарантувати дотримання стандартів безпеки, охорони навколишнього середовища та соціальної відповідальності.

На міжнародному рівні існують численні приклади ефективного державно-приватного партнерства в екстремальному туризмі. Так, у країнах Європи та Північної Америки успішно функціонують проєкти, де державні органи фінансують розвиток інфраструктури та контролюють безпеку, а приватні компанії організовують туристичні послуги, створюють нові маршрути та інноваційні продукти. Досвід таких моделей свідчить про те, що тісна взаємодія держави та бізнесу забезпечує сталий розвиток екстремального туризму та підвищує його економічну ефективність [26, 15, 28].

Кадрове забезпечення є однією з ключових проблем розвитку інноваційного туризму, зокрема його екстремальних та високотехнологічних форм. Науковий аналіз підкреслює необхідність підготовки фахівців високої кваліфікації, здатних ефективно поєднувати знання з управління туристичною діяльністю, безпеки та застосування новітніх технологій.

Одним із важливих напрямів є розробка та впровадження спеціалізованих освітніх програм і курсів, спрямованих на підготовку інструкторів, гідів, менеджерів туризму та інших професіоналів індустрії. Такі програми повинні враховувати специфіку інноваційного туризму,

включати сучасні методики навчання та практичні тренінги для набуття компетенцій, необхідних у складних та ризикованих умовах.

Інтеграція практичних навичок з безпеки, управління ризиками та застосування інноваційних технологій у навчальні плани дозволяє формувати у студентів системне розуміння процесів, пов'язаних із забезпеченням безпеки туристів, організацією ефективного менеджменту та використанням сучасних цифрових рішень. Це особливо актуально для екстремальних видів туризму, де ризики є невід'ємною складовою діяльності.

Стажування та обмін досвідом з міжнародними туристичними центрами сприяють підвищенню професійної компетентності майбутніх фахівців, адаптації передових практик та формуванню навичок міжкультурної взаємодії. Такий підхід дозволяє не лише отримати практичний досвід, але й встановити професійні контакти на міжнародному рівні.

Не менш важливою складовою є створення систем сертифікації та підвищення кваліфікації персоналу. Це забезпечує стандартизацію компетенцій, контроль якості послуг та стимулює постійний професійний розвиток кадрів. Наукові дослідження свідчать, що комплексний підхід до підготовки та сертифікації фахівців значно підвищує ефективність інноваційного туризму та його конкурентоспроможність на національному та міжнародному рівнях.

Ефективне позиціонування регіону «Extreme South Ukraine» як центру екстремального туризму вимагає науково обґрунтованих маркетингових стратегій, які поєднують сучасні технології просування та інтеграцію туристичних продуктів у національні й міжнародні ринки.

Першим кроком у формуванні маркетингової стратегії є визначення цільових аудиторій та створення персон туристів. Наукові дослідження вказують на те, що чітке сегментування ринку дозволяє ефективно адаптувати пропозиції під потреби конкретних груп споживачів,

підвищити їх залученість та лояльність до бренду. Для екстремального туризму особливо важливі молодіжні та активні сегменти, які шукають нові емоційні та адреналінові враження.

Сучасні підходи до просування бренду передбачають активне використання діджитал-маркетингу, соціальних мереж та тематичних медіа. Цифрові платформи дозволяють формувати імідж регіону, демонструвати унікальні туристичні пропозиції, залучати аудиторію через інтерактивний контент та стимулювати участь у туристичних подіях. Наукові дослідження підкреслюють, що інтеграція традиційних та цифрових каналів комунікації забезпечує синергетичний ефект та збільшує охоплення цільової аудиторії.

Важливим елементом маркетингової стратегії є організація подій, фестивалів та спортивних змагань. Такі заходи підвищують впізнаваність бренду, створюють позитивний емоційний досвід у туристів та стимулюють повторні візити. Наукові спостереження свідчать, що заходи з високим рівнем інтерактивності та медійного висвітлення формують стійкий імідж регіону як динамічного та інноваційного туристичного центру.

Інтеграція туристичних продуктів у національні та міжнародні маркетингові кампанії забезпечує посилення конкурентоспроможності регіону та його впізнаваності на глобальному ринку. Такий підхід дозволяє створювати комплексні туристичні маршрути, поєднувати локальні особливості з міжнародними стандартами якості та залучати широку аудиторію.

Таким чином, науково обґрунтовані маркетингові стратегії, що поєднують сегментацію ринку, цифрові технології, організацію подій та інтеграцію продуктів у глобальні кампанії, є ключовими для ефективного просування бренду «Extreme South Ukraine» як регіону екстремального туризму.

Безпека та якість послуг є критичними чинниками розвитку екстремального туризму, оскільки ризики у цьому секторі туристичної індустрії є невід’ємною складовою діяльності. Науковий аналіз підкреслює, що ефективна система безпеки забезпечує не лише захист туристів, але й підвищує довіру до регіону як до надійного туристичного центру.

Одним із ключових напрямів є впровадження стандартів безпеки для всіх видів активного відпочинку. Наукові дослідження свідчать, що стандартизація процедур, правил поведінки та технічних вимог до обладнання створює основу для мінімізації ризиків та формування у туристів відчуття безпеки під час участі у екстремальних активностях.

Регулярна сертифікація обладнання та підготовка персоналу є невід’ємною складовою сучасної системи безпеки. Перевірка технічного стану спорядження, навчання інструкторів та гідів, підвищення кваліфікації менеджерів туризму дозволяють підтримувати високий рівень якості послуг і відповідність міжнародним стандартам.

Науково обґрунтованим є впровадження системи моніторингу та оцінки ризиків. Така система дозволяє вчасно виявляти потенційні загрози, планувати заходи з їх мінімізації та адаптувати управлінські рішення до динамічних умов туристичного середовища.

Особлива увага приділяється розробці та застосуванню протоколів реагування на надзвичайні ситуації. Наявність чітко визначених процедур дій у разі аварій, травм або стихійних явищ підвищує ефективність реагування, знижує рівень ризику для туристів та сприяє збереженню репутації туристичного регіону.

Таким чином, комплексне удосконалення системи безпеки та стандартизації послуг є необхідною умовою сталого розвитку екстремального туризму, підвищення його конкурентоспроможності та формування позитивного іміджу регіону на національному та міжнародному рівнях (табл.3.4).

Таблиця 3.4

Рекомендації щодо удосконалення управління, маркетингу та кадрового забезпечення екстремального туризму

Напрямок удосконалення	Основні науково обґрунтовані рекомендації	Ключові елементи реалізації
Розвиток державно-приватного партнерства	Співпраця державного сектору та приватного бізнесу для розвитку екстремального туризму	Створення спільних інфраструктурних проєктів (туристичні бази, траси, інформаційні центри); Підтримка інноваційних стартапів (гранти, пільгові кредити, податкові стимули); Розвиток регуляторних механізмів для стимулювання безпечного та якісного надання послуг; Приклади ефективних міжнародних моделей державно-приватного партнерства
Освітні програми з підготовки кадрів для інноваційного туризму	Підготовка висококваліфікованих фахівців, інтеграція практичних навичок та інноваційних технологій	Розробка та впровадження спеціалізованих освітніх програм і курсів для інструкторів, гідів, менеджерів туризму; Інтеграція навичок безпеки, управління ризиками та технологій у навчальні плани; Стажування та обмін досвідом з міжнародними туристичними центрами; Системи сертифікації та підвищення кваліфікації персоналу
Маркетингові стратегії просування бренду «Extreme South Ukraine»	Позиціонування регіону як центру екстремального туризму та формування впізнаваного бренду	Визначення цільових аудиторій і створення персон туристів; Використання діджитал-маркетингу, соціальних мереж, тематичних медіа; Організація подій, фестивалів та змагань для підвищення впізнаваності бренду; Інтеграція туристичних продуктів у національні та міжнародні маркетингові кампанії

Удосконалення системи безпеки та стандартизації послуг	Забезпечення безпеки та високої якості послуг у екстремальному туризмі	Впровадження стандартів безпеки для всіх видів активного відпочинку; Регулярна сертифікація обладнання та підготовка персоналу; Створення системи моніторингу та оцінки ризиків; Розробка та застосування протоколів реагування на надзвичайні ситуації
--	--	--

Джерело: за даними [26, 15, 28].

Таким чином, представлені рекомендації охоплюють комплекс ключових напрямів розвитку екстремального туризму: державне та приватне партнерство, підготовку висококваліфікованих кадрів, маркетингове просування регіонального бренду та забезпечення безпеки туристів. Науково обґрунтований підхід до кожного з цих аспектів дозволяє формувати інтегровану систему управління туристичною діяльністю, підвищувати якість послуг, стимулювати інновації та створювати конкурентоспроможний імідж регіону на національному та міжнародному рівнях.

Отже, удосконалення управління, маркетингу та кадрового забезпечення екстремального туризму потребує комплексного підходу, який поєднує співпрацю державного сектору та приватного бізнесу, підготовку висококваліфікованих кадрів, ефективні маркетингові стратегії та забезпечення безпеки туристів. Запровадження спільних інфраструктурних проєктів, підтримка інноваційних стартапів, інтеграція практичних навичок і технологій у освітні програми, активне використання цифрового маркетингу та організація тематичних подій, а також стандартизація послуг і системи контролю ризиків створюють надійну основу для сталого розвитку екстремального туризму. Такий комплексний підхід сприяє підвищенню конкурентоспроможності регіону, зміцненню його іміджу на національному та міжнародному рівнях і забезпечує високий рівень безпеки та якості туристичних послуг.

3.3. Стратегічна модель сталого розвитку інноваційного екстремального туризму на Півдні України

Сталий розвиток інноваційного екстремального туризму на Півдні України вимагає системного підходу, який поєднує економічні, соціальні та екологічні складові. У сучасних умовах ефективне функціонування туристичної індустрії залежить від інтегрованої взаємодії державних органів, місцевого самоврядування, бізнес-структур та громадських ініціатив. Така взаємодія дозволяє формувати комплексні стратегії розвитку туристичних дестинацій, забезпечувати безпеку, інноваційність та високу якість послуг, а також підвищувати привабливість регіону як на національному, так і на міжнародному рівнях.

У межах стратегічної моделі сталого розвитку виділяють чотири основні групи учасників: державні органи, бізнес-структури, місцеві громади та громадські ініціативи. Їхня скоординована діяльність забезпечує ефективне управління ресурсами, розвиток інфраструктури, просування туристичного бренду та підтримку інноваційних проєктів.

Держава виступає ключовим агентом у створенні сприятливих умов для розвитку екстремального туризму. Основні напрями включають: формування нормативно-правової бази, що регламентує безпеку, охорону природи та стандарти туристичних послуг; інвестиційну підтримку та фінансування інфраструктурних проєктів; реалізацію програм регіонального розвитку, спрямованих на популяризацію туристичних дестинацій; надання грантів для інноваційних стартапів та малого бізнесу у туристичній сфері.

Місцеві органи влади відповідають за реалізацію стратегії розвитку дестинацій на території громади. Їхні функції включають: розробку регіональних стратегій та планів розвитку туризму; просування

дестинацій через участь у національних та міжнародних туристичних кампаніях; підтримку туристичної інфраструктури (транспорт, інфоцентри, бази); контроль за безпекою та екологічними стандартами на локаціях для екстремальних видів туризму.

Приватний сектор формує туристичні продукти та послуги, розвиває екстремальні локації та впроваджує інновації: розробка пакетів туристичних послуг, включаючи екстремальні маршрути та активності; впровадження еко-технологій, цифрових сервісів та стартапів для підвищення комфорту та безпеки туристів; партнерство з місцевими громадами для спільного розвитку інфраструктури та залучення туристів; інвестиції в модернізацію туристичних об'єктів та обладнання.

Громадські організації, волонтерські рухи та туристичні клуби відіграють важливу роль у популяризації регіону та підтримці сталого розвитку: організація екоосвітніх програм та волонтерських заходів; моніторинг стану природних територій та забезпечення дотримання екологічних стандартів; проведення локальних фестивалів, змагань та акцій, що підвищують впізнаваність регіону; формування туристичних спільнот і клубів для обміну досвідом та практичними навичками.

Далі розглянемо приклади ефективних тристоронніх моделей взаємодії (табл.3.5).

Таблиця 3.5

Приклади ефективних тристоронніх моделей взаємодії державних, громадських і бізнес-структур

Модель взаємодії	Основні учасники	Ключові механізми співпраці	Результати
Держава–бізнес–громада (Україна)	Мінекономіки, туристичні компанії, місцеві ради	Спільне фінансування інфраструктури, програми грантів, регіональні фестивалі	Збільшення туристичних потоків, розвиток інфраструктури, підвищення зайнятості
Public-Private Partnership (Норвегія)	Державні органи, приватні оператори, місцеві екологічні організації	Стандарти безпеки, спільні інвестиції у екстремальні	Високий рівень безпеки, популяризація екстремальних видів

		маршрути, промоція через медіа	туризму, міжнародне визнання
Community-Based Tourism (Канада)	Муніципалітети, туристичні агентства, громадські асоціації	Локальні події, навчання волонтерів, моніторинг природних ресурсів	Збереження природних територій, активне залучення місцевої громади, сталий розвиток

Джерело: за даними [2, 26, 15, 28].

Таким чином, аналіз тристоронніх моделей взаємодії держави, бізнесу та громадських структур демонструє, що ефективний розвиток екстремального туризму можливий лише за умови скоординованих дій усіх учасників. Держава забезпечує нормативно-правову підтримку та інвестиційні стимули, бізнес формує туристичні продукти та впроваджує інновації, а громади і громадські ініціативи сприяють популяризації, екоосвіті та контролю за станом природних територій. Поєднання цих функцій створює стабільну платформу для сталого розвитку туристичного регіону, підвищення його конкурентоспроможності та безпеки туристичних послуг.

Реалізація стратегії розвитку інноваційного екстремального туризму на Півдні України передбачає поетапний підхід, що забезпечує системність та результативність (табл.3.6).

Таблиця 3.6

Етапи реалізації стратегії та очікувані результати

Етап	Завдання	Очікуваний результат
Аналітичний	Оцінка природних, культурних, історичних та інфраструктурних ресурсів	Мапа потенційних туристичних локацій, виявлення проблемних зон
Планувальний	Формування місії, стратегічних цілей і пріоритетних напрямів	Стратегія розвитку туризму, програма інновацій
Організаційний	Створення координаційних центрів, партнерських мереж, підготовка кадрів	Партнерські угоди, підготовлені кадри, залучення інвестицій
Інноваційно-технологічний	Впровадження цифрових платформ, систем безпеки та смарт-рішень	Цифрові сервіси, інтерактивні інформаційні системи
Моніторингово-корекційний	Оцінка ефективності, коригування стратегії	Показники сталого розвитку: економічні, соціальні, екологічні

Джерело: сформовано автором за [2]

Інноваційний екстремальний туризм сприяє формуванню стійкого соціально-економічного середовища регіону. Показники результативності можуть включати кількість туристів, обсяг доходів від туризму, кількість створених робочих місць, рівень інвестицій, індекс задоволеності туристів та ступінь реалізації принципів сталого розвитку (табл.3.7).

Таблиця 3.7

Соціально-економічні ефекти та індикатори

Ефект	Показник	Метод вимірювання
Економічний	Доходи від туризму, кількість робочих місць	Статистичні дані, звіти підприємства
Соціальний	Задоволеність громади, участь у туристичних проектах	Опитування, інтерв'ю, фокус-групи
Екологічний	Відновлення природних територій, зменшення негативного впливу	Моніторинг екологічного стану, звіти екологічних служб

Джерело: сформовано автором

Далі відобразимо модель взаємодії учасників розвитку екстремального туризму (рис.3.1)

Рис.3.1. Модель взаємодії учасників розвитку екстремального туризму

Джерело: узагальнено автором

Рисунок ілюструє стратегічну взаємодію основних учасників екстремального туризму на Півдні України: державних органів, бізнес-

структур, місцевих громад та громадських ініціатив. Модель показує, як скоординовані дії кожного учасника забезпечують розвиток інфраструктури, формування туристичних продуктів, інноваційні рішення, безпеку та популяризацію регіону. Структура схеми підкреслює взаємозалежність та циклічний характер процесу сталого розвитку, де кожен елемент взаємодії посилює ефективність інших.

Інноваційний екстремальний туризм виступає потужним чинником економічного та соціального розвитку регіонів, формуючи мультидисциплінарний ефект для суміжних галузей та локальних спільнот. По-перше, розвиток цього сегменту туризму активізує діяльність суміжних секторів економіки, зокрема готельно-ресторанного бізнесу, транспорту, а також виробництва спеціалізованого спорядження та техніки для екстремальних видів активностей. Така інтеграція сприяє створенню взаємопов'язаних ланцюгів доданої вартості та стимулює економічне зростання на локальному рівні.

По-друге, інноваційний екстремальний туризм сприяє створенню нових робочих місць та залученню інвестицій, як внутрішніх, так і міжнародних. Це забезпечує не лише підвищення рівня зайнятості, а й розвиток професійних компетенцій місцевих кадрів, стимулює підприємницьку активність та підтримує інноваційні стартапи у туристичній сфері.

По-третє, завдяки впровадженню цифрових технологій та принципів сталого менеджменту, регіони підвищують свою конкурентоспроможність. Цифровізація процесів бронювання, управління потоками туристів, маркетингового просування та інтерактивних сервісів створює додаткові переваги для туристів і забезпечує ефективне використання ресурсів.

Нарешті, інноваційний екстремальний туризм сприяє соціальній інтеграції та розвитку підприємницьких ініціатив серед місцевої молоді. Участь у туристичних проектах формує лідерські навички, сприяє

розвитку креативного та підприємницького потенціалу, а також посилює залученість громад у локальні ініціативи та екологічні програми.

Таким чином, інноваційний екстремальний туризм виступає не лише економічним драйвером, а й платформою для соціального розвитку та підвищення стійкості регіонів у глобальному туристичному середовищі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило комплексно оцінити стан та перспективи розвитку інноваційних видів екстремального туризму на Півдні України, визначити основні чинники, що впливають на формування попиту, а також розробити рекомендації щодо створення інноваційних туристичних продуктів і стратегій їх впровадження. Аналіз зарубіжних і вітчизняних наукових праць показав, що екстремальний туризм є важливою складовою сучасної туристичної індустрії, що поєднує активний відпочинок, емоційне задоволення та економічну доцільність розвитку регіонів. Зарубіжні дослідження свідчать про активне використання інноваційних підходів у класифікації видів екстремального туризму, створенні цифрових платформ для залучення туристів, розвитку безпечних та адаптованих для різних груп туристів маршрутів. Вітчизняні дослідники приділяють увагу потенціалу регіонів України, аналізу факторів попиту, ризиків та можливостей інтеграції сучасних технологій у туристичну сферу.

У ході дослідження було визначено, що Південний регіон України має значний природний, рекреаційний та культурний потенціал для розвитку інноваційних форм екстремального туризму. Основними перевагами регіону є різноманітність ландшафтів, наявність узбережжя Чорного та Азовського морів, заповідних територій, історико-культурних об'єктів, а також зростаючий попит на активний відпочинок серед внутрішніх і іноземних туристів. Разом із тим, розвиток екстремального туризму стримують низький рівень інфраструктурної забезпеченості, недостатнє впровадження інноваційних технологій, відсутність комплексних маркетингових стратегій та обмежена координація між туристичними компаніями і органами влади.

Проведений аналіз світових та вітчизняних тенденцій розвитку інноваційного екстремального туризму дозволив сформулювати комплексну класифікацію видів туризму, що враховує фізичні, психологічні та соціальні характеристики туристів, рівень ризику та особливості

організації туристичних продуктів. Було визначено, що інноваційні підходи включають впровадження цифрових технологій, розробку тематичних та брендovаних туристичних маршрутів, створення безпечних і адаптованих умов для різних груп туристів, а також застосування сучасних методів маркетингу для підвищення привабливості регіону.

У ході дослідження здійснено оцінку туристично-рекреаційного потенціалу Південного регіону та сучасного стану розвитку екстремального туризму. Було проведено SWOT-аналіз конкурентних переваг і обмежень регіону, що дозволив виділити ключові напрямки розвитку: підвищення рівня інфраструктурного забезпечення, створення інноваційних туристичних продуктів, розвиток безпечного та сертифікованого туристичного середовища, активізація маркетингових та рекламних кампаній, формування кадрового потенціалу.

Одним із результатів дослідження стало розроблення концепції інноваційного туристичного продукту «Extreme South Ukraine», що передбачає комплексне використання природних, культурних та рекреаційних ресурсів регіону, інтеграцію цифрових платформ для просування туристичних послуг, створення безпечних маршрутів для екстремальних видів туризму та підвищення рівня залучення внутрішніх і зовнішніх туристів. Впровадження запропонованого продукту дозволить забезпечити економічний ефект для регіону, підвищити зайнятість населення та зміцнити імідж Півдня України як конкурентоспроможної туристичної дестинації.

Практичне значення дослідження полягає у формуванні конкретних рекомендацій щодо управління, маркетингу та кадрового забезпечення інноваційного екстремального туризму, що дозволяє туристичним компаніям і органам влади ефективніше використовувати наявний туристичний потенціал, розробляти нові туристичні продукти та підвищувати їх конкурентоспроможність. Запропоновані рекомендації

сприяють створенню сталого туристичного середовища, забезпечують соціальну залученість населення та розвиток регіональної економіки.

Наукова новизна роботи полягає в системному обґрунтуванні теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо розвитку інноваційних видів екстремального туризму, оцінці туристично-рекреаційного потенціалу Південного регіону, аналізі факторів попиту, ризиків та конкурентних переваг. Використання комплексного підходу дозволило запропонувати авторську концепцію інноваційного туристичного продукту та стратегії його впровадження, що мають практичну цінність для туристичної сфери регіону.

Таким чином, проведене дослідження забезпечує науково обґрунтовану базу для подальшого розвитку інноваційного екстремального туризму на Півдні України, створення сучасних туристичних продуктів та стратегій їх впровадження, підвищення економічної ефективності туристичного сектору, соціальної залученості населення та формування конкурентоспроможного іміджу регіону на внутрішньому та міжнародному туристичному ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В. (2021). *Інновації в туристичній сфері України: екстремальні види туризму*. Київ: Наукова думка.

2. ДАРТ (Державне агентство розвитку туризму України). (2023). *Інноваційні форми туризму: Впровадження в Україні*. Київ: ДАРТ.
3. Дядечко Л. І. (2018). Екстремальний туризм – діяльність, спрямована на подолання фізичних або психологічних труднощів, що потребує спеціальної підготовки та оснащення. *Український журнал туризму*, №2(8), С.67-75.
4. Зорін І. В. (2020). Екстремальний туризм як вид активного туризму, пов'язаний з перебуванням людини в екстремальних природних умовах або з участю у заходах, що мають підвищений рівень ризику. *Туристичні дослідження*, №1(12), С.24-31.
5. Козлов О. (2022). Попит на екстремальний туризм в Україні: аналіз факторів та ризиків. *Економіка туризму і рекреації*, №4(9), С.112-127.
6. Мальська М.П, Гаталяк О.М. Туризм у містах : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. URL: tourlib.net
Нагернюк Д.В. (2020). Особливості розвитку екстремального туризму в Україні. *Збірник наукових праць Уманського національного університету*. № 96. ч. 2, с.178-190.
DOI: 10.31395/2415-8240-2020-96-2-178-190.
7. Панків Н.,Дрозд Н. (2022). Тенденції розвитку екстремального туризму в Україні. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. DOI: 10.31891/2307-5740-2022-312-6(1)-19.
8. Патрон О, Феленчак Ю. (2022). Особливості розвитку екстремального туризму в Україні. ЛДУФК імені Івана Боберського, 2022. URL: repository.ldufk.edu.ua
9. Пащенко І. (2020). Туристично-рекреаційний потенціал Південного регіону України. *Регіональні студії*, №3(6), С.45-59.
10. Романенко Л. (2019). Маркетинг інноваційних туристичних продуктів: приклад активного та екстремального туризму. *Маркетинг та менеджмент інновацій*, №2(5), С.88-99.

11. Ципко В. В. (2023). Історичні етапи становлення екстремального туризму. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія.* DOI: 10.32589/2412-9321.28.2023.280707.
12. Шевченко С. (2021). Управління кадровим забезпеченням туристичних компаній у жанрі екстремального туризму. *Праця та соціум*, №1(11), С.33-48.
13. Becker S. (2017). Trends in Extreme Tourism: Risk, Experience, and Innovation. *Journal of Adventure Tourism Research*, №4(2), С.45-62.
14. Buckley R. (2012). *Adventure Tourism Management*. Oxford: Elsevier.
15. Creative Europe. (2021). *Cultural & Creative Tourism: Innovation in Destination Development*. Brussels: European Commission.
16. Domanico F. (2022). Adventure tourism and nature conservation: A dual challenge. *Journal of Sustainable Tourism*, №30(7), С.1041-1058.
17. EU4Business. (2020). *Enhancing Tourism Competitiveness in the Black Sea Region*. Brussels: European Commission.
18. Ewert M., Gilbertson J. (2021). *Adventure, Risk and Recreation: Perspectives on Extreme Tourism*. Boulder: University Press of Colorado.
19. Fennell D. A. (2015). *Adventure Tourism 3rd Edition*. London: Routledge.
20. Findley R. (2018). *Innovation in Adventure and Extreme Tourism*. New York: Springer.
21. Goodman H. (2020). Safety Technologies in Extreme Tourism: A Global Perspective *International Journal of Tourism Studies*, №32(1), С.101-120.
22. Gössling S. (2018). *Tourism, Business and Sustainability: Towards a Better Future*. London: Routledge.

23. Gössling S., Scott D., Hall C. M. (2015). Tourism and Water: Interactions, Impacts and Challenges. *Tourism Recreation Research*, №40(1), C.27-40.
24. Hall C. M. (2013). *Extreme Tourism: Lessons from the Dark Side of Travel*. London: Routledge.
25. Higham, J., Hincks, S. (2009). Tourism, Sport and Sustainability. *Annals of Leisure Research*, №12(3), C.206-225.
26. Horizon Europe. (2021). *Research & Innovation Actions in Tourism*. Brussels: European Commission.
27. International Tourism Partnership. (2023). *Adventure & Extreme Tourism: Guidelines for Sustainable Growth*. London: ITP.
28. Interreg NEXT Black Sea Basin. (2022). *Project Report: Cross-Border Cooperation in Adventure Tourism*. Brussels: European Commission.
29. Ivanov S., Pryymak O. (2023). Digital Platforms for Extreme Tourism in Ukraine: Potential and Barriers. *Journal of Tourism Technology*, №5(1), C.14-28.
30. Kaľavská M., Dolník J. (2014). The potential of extreme tourism in mountainous regions. *Geografické štúdie*, №17, C.45-60.
31. Kolar T. (2019). Risk perception in adventure tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, №26, C.100-109.
32. Korstanje M. E., Busby G. (2010). Understanding the Indiscipline of Tourism: A Radical Critique. In: N. Pappas, I. Bregoli (Eds.), *Global Dynamics in Travel, Tourism and Hospitality* (pp. 208-222). Hershey: IGI Global.
33. MacCannell D. (2016). Way off the Beaten Path: Or How I Became a Tourism Researcher. *Via Tourism Review*, №9, C.1-17.
34. Miller D. (2015). *Extreme Tourism and the Adventure Industry*. London: Routledge.

35. Nguyen T., Smith K. (2022). Sustainability and risk management in extreme tourism. *Tourism Review International*, №26(4), С.301-317.
36. Novytska O., Stryzhevska A. (2021). SWOT-аналіз туристично-рекреаційного потенціалу Південного регіону України. *Регіональна економіка*, №3(15), С. 72-89.
37. Petrova N. (2020). Innovative routes and digital marketing in the Black Sea Basin tourism. *Black Sea Economic Studies*, №11(2), С.56-67.
38. Pomfret B. (2012). Mountain trekking and adventure tourism in Nepal: Issues for sustainable development. *Tourism Management*, №33(3), С.555-564.
39. Ritchie B. W. (2020). *Tourism Risk, Crisis and Management: A Handbook for Professionals*. Bristol: Channel View.
40. Sharif N., Darvishmotevali M. (2021). Tourist behaviour in high-risk activities and extreme tourism. *Tourism Management Perspectives*, №38, С.100-110.
41. Sharpley R. (2018). *Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability?* London: Earthscan.
42. Sharpley R., Beaumont N. (2011). *Tourism and Risk: An Introduction*. Bristol: Channel View.
43. Singh R., Pritchard A. (2019). Tourist motivations for extreme experiences: A segmentation approach. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, №36(9), С.1040-1053.
44. Stewart P. (2019). *Digital Marketing in Adventure Tourism*. Oxford: Oxford University Press.
45. Swarbrooke J., Beard C., Leckie S., Pomfret G. (2003). *Adventure Tourism: The New Frontier*. Burlington: Elsevier Butterworth-Heinemann.
46. UNDP. (2018). *Tourism Development in Ukraine: Strategic Directions and Policy Options*. Kyiv: UNDP Ukraine.
47. USAID. (2019). *Support to Tourism Sector in Ukraine: Challenges and Opportunities*. Kyiv: USAID.

48. Vrontis D., Thrassou A., Santouridis I. (2018). Competitive strategies for tourism destinations: A theoretical perspective. *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism*, №13(3), C.92-108.
49. Wang Y., Pizam A. (2011). *Destination Marketing and Management: Theories and Applications*. Cambridge: CABI.